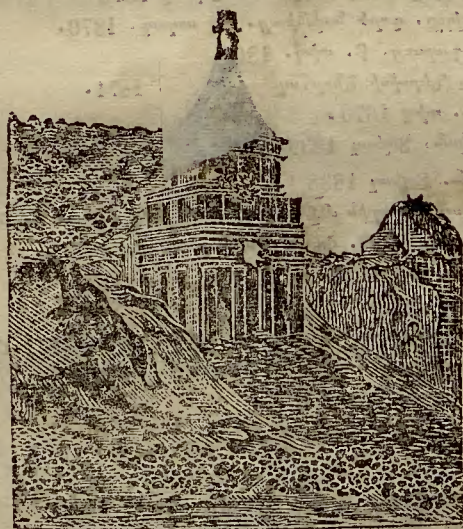

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԱՌԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱԹԻՐԱԿԱՆ ԳԻՐԳԻՏԱԿԱՆ
ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՏԱՍՆԵՐՈՐԳ ՏԱՐԻ
ՇՐՋԱՆ ՄԻԱՄԵԱՑ

ՅԵՐՈՒՍԱԼԻՄ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԵԵԱՆՑ

1875

ՅՈՒՅԱԿ ԳՐՈՑ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԱԹՈՌՈՑՍ

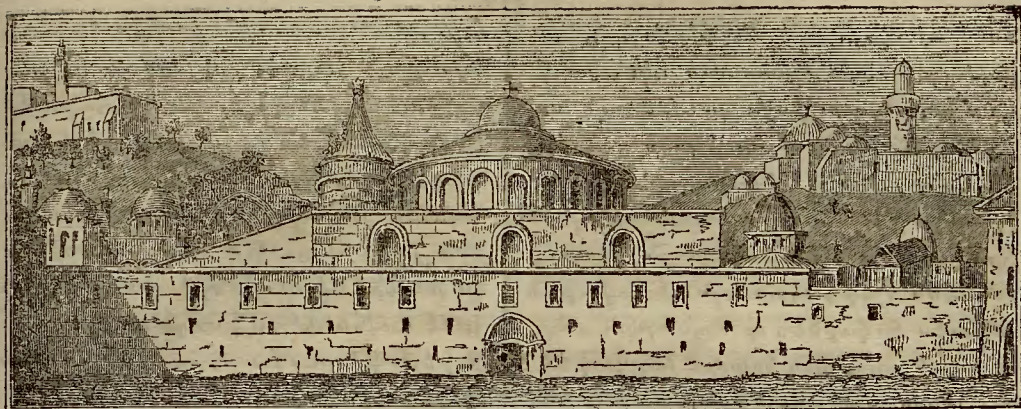
ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ

ԵՒ ԱՐԺԱՂԱԹԻԹԻՆՔ ՆՈՅՆԵ

Ան՝ . Հայերենէ վրացի ՚ի Տառերէն Յ. Քերքեմանֆ . տպուկ 1872.	4	
Աղօթադիրք Արշազան տեղեաց , աշխարհիկ լեզուաւ .	2	
Անուրջք ՚ի Սինն , ողեսաց Մ. Թաթուլ . 1869 .	1	20
Առաքնութեան համան , կամ Մենտոր մանկանց , թարգմանեց Տ. Հ. Թ. Ս.	7	
Աւետարան աստեղի . Ս. Եկեղեցւոյ մէջ կարդացուելիք աւետարաններն են .	30	
Աւետարան փոքր , Տպեալ 1867 .	6	
— Նոյնը կտակարանով . Տպեալ 1867 .	12	
— Նոյնը ճշաւ . Տպեալ . 1868 .	30	
Բանաստեղծութիւն , աշակերտուհեաց մէջ . Բ. Տիպ 1874 .	1	
Բացատրութիւն Հրաժարմանն՝ եւ զլջման եւ առաւօտեան երգոց շնորհալ . (*)	6	
Գաղիկ վերջին արքայ Հայոց Բաղրատունի , ողբերգութիւն . Տպ . 1672 .	5	
Գործք Առաքելոց , Տպեալ 1867 .	6	
Գործք Ոսկերիկի Սամուէլ Ռաբբի հրէի . Տպեալ 1867 .	3	
Գովասանք . Տպեալ 1867 .	3	
Եղիշ , պատմութիւն վարդանանց պատերազմին ընտիր դործ նախնեաց .	7	
Երեւոյթ կրեց . Տպեալ 1851 .	7	
Երկու խօսք , եկեղեցւոյ պաշտօնեից ուղղուած . Տպեալ 1873 .	3	
Եփրեմ խաւի , աղօթաբերք , դործ նախնեաց , Դ. տպագ . 1870 .	7	
Զանազանութիւն հինգ դարուց . Բ. տիպ . 1862 .	40	
Ընդհանրական թուլթք Եկրիսի Շնորհալոյ . Տպեալ . 1871 .	18	
Թանգարան խրատու . Գ. տիպ 1870 ,	18	
Թախորի տեսրակ տարեկան , Տպեալ 1839 , (*)	3	
— Նոյնը շարաթական , Տպեալ 1838 (*)	2	20
— Նոյնը Ս. Գալովբայ տաճարին մէջ կատարուած թափօրներու համար	4	
Թուարանութիւն համառօտ , Ս. Պ. Փաշաղեանցի , Դ տիպ . 1869 .	3	
Ժամագիրք խոշորագիր՝ Տպեալ 1866 .	20	
Ժամագիրք աստեղի . Տպեալ 1870 .	50	
Խնդիր Ս. Տեղեաց եւ նորա սրտածնական քննութիւնը , Տպեալ 1871 . (**)	6	
Խորհրդածութիւն Ս. պատարագի , դործ նախնեաց , Տպեալ 1842 .	10	
Խորհրդատետր Ս. պատարագի , Տպեալ 1873 ,	10	
Կարդադրութիւն առողջութեան , Տպեալ 1871 .	5	
Կենսագրութիւն Բաաքալայ , Տպեալ 1869 ,	2	
Կտակգիր հոգեւոյ լամից , գրեց Արդար Խոհենց , Տպեալ 1853 ,	6	
Կրթարան Աւետարանական լամից , Դոս Ա. Սինն Պետրոս .	1	20
" " " Դոս Բ. Ստեփանցի .	1	20
" " " Դոս Գ. Որդեւ Առաքելոյ .	1	20
Համապատուութիւն երկուտասան առաքելոց , հանդերձ յաւելումով .	4	
Համառօտութիւն Քրիստոնէական ուսման . Տպեալ 1873 ,	4	
Հայերի վիրաց , Տպեալ 1852 , (**)	6	

ԵՄԱՆՈԹՈՒԹԻՒՆ

Սինն տպագրուած (*) նոյն գրքին հաշտագրութեամբ շարունակուած .
Ինչ ինչու (**) Երեւոյթի տպագրութեամբ շարունակուած :

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
ԹԻԻ 10.

Մ. Մ. Ս. Ա. Գ. Ի. Բ.

ՀԱՅՏԵՐԵՐ 31
1875.

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆՍԱՌԻՍԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԿՐԹԱՐԱՆ

ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԲԱՆԻԾ

ԴԱՍԶ.

ԱՐՏԱՍՈՒՔ ԵՒ ԵՐԳ

« Ո՛րք նմանեցուցից զազգս զայս . նման է մանկուց » որ նստիցին 'ի հրապարակս : Կարգացեն ղընկերս իւրեանց , և առիցեն . փողս հարաք ձեզ՝ և ոչ կարաւ լիցիք : ողբացաք ձեզ՝ և ոչ կոծեցարուք : Եկն Յովնանէս , էջ ուտեր և ոչ ըմպէր , և ասեն . Դեւքո՛ր նմա : Եկն Որդի մարդոց՝ ուտէ և ըմպէ , և ասեն . Ահա՛ այր կերող և արբեցող : բարեկամ մարտաւորաց և մեղաւորաց , և արդարացաւ խնամաւթիւն յորդուց իւրոց ո : Մատ . ԺԱ . 16—19 .

ՍԼԱՆԱՆՔ , թուղինք մտօք այն նշանաւոր դարն , յորում Յովնանէս Մկրտչի պաշտօնն կ'աւարտի և Յիսուս

Ժ

սի Քրիստոսի պաշտօնն կը սկսի : Կանգ առնունք այն երեւուն սահմանին վերայ , ուր նախընթաց Կարապետի վերջին ճառագայթներն տակաւ առ տակաւ կը խորատուղին եւ կ'անհետին Արդարութեան Արեգական (Յիսուսի) նորանշջլ և գեղափայլ արշալուսոյ մէջ : Երուսաղէմ՝ երկու մարգարէներ ունի իւր առջեւ , յորոց հինն կը խոնարհի , կը մեղմանայ նորեկին առջեւ , և սուկայն նորեկն , բաղմունքեան հետ խառ-

նուեղով, կը ինդրէ մկրտիլ իւր Նախ
ընթացէն այն մկրտութեամբ, որով
կը մկրտէ նա ապաշխորութեամբ առ
ինքն դիմաններն: Բայց ՚ի զուր սոյն եր-
կու մարդարէքն փոխադարձ կը վկա-
յեն իրարու համար. Ժողովուրդն բան
չը հասկնար սոյն համաձայն վկայու-
թենէն: Ընդհակառակն՝ Ժողովուրդն
այնպէս կը կարծէ, որ սոյն երկու մար-
դարէքն բոլորովին իրարու ներհակ են,
թէ՛ վարդապետութեամբ և թէ՛ բա-
րոյականութեամբ. մին խտուութեամբ՝
մինչև բրտութեան հասած է, և միւսն
ներողութեամբ՝ մինչև յետին ծայր
թուլութեան: Վասն զի, մին ոչ կուտէ
և ոչ կ'ըմպէ, և միւսն կ'ուտէ և կ'ըմ-
պէ մինչև անգամ մաքսաւորաց և մե-
ղաւորաց հետ: Եւ որովհետեւ Ժողո-
վորդեան կարծիքով սոյն երկու մարդա-
րէքն եւս կը չափազանցին իրենց բըւ-
նած ընթացքին մէջ, և երկոքեան ևս,
թէ և տարբեր եղանակաւ, կը հեռա-
նան ուղիղ բանէ և ճշմարտութենէ.
ուստի Ժողովուրդն երկուսն եւս կը
մերժէ, չընդունիր, ակնուկելով ան-
շուշտ մի տեսիլ լուսաւոր և իմաստուն
վարդապետի, որ գայ և քարոյզէ միջին
ուղիղ ճանապարհաւ, առանց երկու
ծայրայեղութեանց դիմելու: Այսպէս
ուրեմն, ոչ խտուակեցութիւնն եւ ոչ
ներող գթութիւնն ընդունելութեան
չեն արժանանար Ժողովորդեան կողմէն:
Թէ՛ Յովհաննէս Մկրտիչն և թէ՛ Յիսուս
Քրիստոս երկոքեան եւս կը մնան սոյն
բաղմութեան մէջ, նման այն մանուկ
ներուն, որք հրապարակի մէջ նստած
կը կաշէն իրենց ընկերներն և կ'ասեն.
«Փոշ հարաք ձեռք և ոչ կաքաւեցիր.
աղբացաք ձեռք և ոչ կածեցարուք»:

Ժողովորդեան համար անհնարին էր,
որ կարենար ընտրութիւն առնել եւ
սոյն երկու մարդարէքներէն մին ըն-
դունէր, հետեւապէս, կամ երկուսն

եւս պիտի ընդունէր և կամ երկուսն
եւս պիտի մերժէր: Վասն զի Յիսուս
Քրիստոս կը ճանաչէր եւ կը հստակէր
Յովհաննէս Մկրտիչի պաշտօնն և յայտ-
նապէս մկրտեցաւ նորա ձեռք: Յով-
հաննէս Մկրտիչն եւս, իւր կողմէն,
մեծ յարգանք, մեծ ակնածութեամբ
կը խօսէր Յիսուսի Քրիստոսի վերայ:
Եթէ Յովհաննէս Մկրտիչն մարդարէ է,
Ուրեմն Յիսուս ևս մարդարէ է. քանզի
Յովհաննէս ինքն կը քարոյզէ: Եթէ Յի-
սուս մարդարէ է, ուրեմն Յովհաննէս
եւս մարդարէ է. վասն զի Յիսուս ոչ
միայն մարդարէ, այլ և մեծ մարդարէ
կ'անուանէ զՅովհաննէս: Թէ՛ մին եւ
թէ՛ միւսն չեն կամիր ընդունուիլ միայ-
նակ: Երկոքեան եւս կը քարոյզեն, որ
անհնար է միայն պաշտօնին հաւատալ
առանց միւսոյն պաշտօնին հաւատա-
լու: Երկոքեան ևս զիրար կ'երաշխա-
ւորեն: Երկոքեան միասին պիտի մտա-
նեն և միասին պիտի ելնեն: Եւ հետե-
ւապէս Ժողովուրդն եւս պարտաւ որ
ուսած է՝ կամ երկուսն ևս ընդունիլ և
կամ երկուսն եւս մերժել:

Կը տեսնենք ահա, եղբարք, որ Յի-
սուս Քրիստոս և Յովհաննէս Մկրտիչ
հաստատապէս կը վկայեն իրարու հա-
մար. բայց մի թէ սոյն փոխփոխակի վե-
կայութենէն Ժողովուրդն չը տիրի լու-
տիպոյ ի խորհիլ և կասկածիլնոցա վիտ-
յութեան վերայ: Երբ երկու քարոյզաց
վարդապետութիւնն իրարու հակա-
ռակ կ'երեւի, իսկ ընդհակառակն՝ բա-
րոյչններն միմեանց համար վկայութիւն
կը տան, միմեանց ջատագով կը հան-
դիսանան, իրարմէ ապացոյց կ'առնուն.
Երբ սոյն երեւոյթն կը տեսնուի, բնա-
կանաբար կը հետեւի, որ կասկածներն
իրական և հիմնաւոր չեն, և ոչ թէ հա-
կասութիւն, այլ անշուշտ համաձայնու-
թիւն կայ երկու քարոյզաց վարդապե-
տութեան մէջ, և եթէ որոնուի, իս-

կոյն կը տեսնուի այն համաձայնութիւնը : Այսինքն չի ելծէ իրական լինելը նոցա վարդապետութեան մէջ երեւցած հաւատութիւնն , ո՞չ ապաքէն քարոզիչքն աւելի շուտով կարող էին նշմարել միմեանց հակասութիւնն քան թէ այլք : Ո՞չ ապաքէն հակասութեան վնասն քաւրողիչներուն աւելի կը վերաբերէր և ամենէն առաջ նորա պիտի ածապարէին միմեանց հակասութիւնն հերքել , որպէս զի իւրաքանչիւրն իւր կողմէն կարող լինի կուսակցութիւն շահիլ ու իւր վարդապետութիւնն յառաջ առնել : Ո՞չ ապաքէն , եթէ բացարձակ իսկ չը նշաւակէին միմեանց հակասութիւնն , անշուշտ ուրիշ եղանակաւ կը զգայնէին ժողովրդեան , որ միմեանց հակառակ կը վարդապետեն և միայն վարդապետութիւնն՝ հերքումն է միւսոյն : Սակայն կը տեսնենք ահա , որ ո՞չ միայն չեն մերժեր իրարու վարդապետութիւն , այլ կը վիպեն իրարու համար , թէ և իրենց վարդապետութիւնն , իրենց վարմունքն , ըստ երեւութիւն , մին դատապարտութիւն կ'երեւի միւսոյն : Բայ ինչո՞ւ զանազան են թաղարկութեանց կը դիմէ ժողովուրդն , ինչո՞ւ կը շփոթի , ինչո՞ւ կը տագնապի , քանի որ կը տեսնէ թէ երկու քարոզիչներն իրարու համար կը վիպեն , պէտք է որ ինքն եւս այսպէս քննութեան առնու գործնայն է՝ սոյն երկու քարոզիչքն , որք իրարու հակառակ կ'երեւին , իսկապէս իւրարու հակառակ չեն և անպատճառ մի հիմնական համաձայնութիւն կայ սոցա մէջ :

Եթէ ժողովուրդն այս կեանն նա յեր , և այս եղանակաւ քննէր , շուտով կը պարզուէր խնդիրն : Ժողովուրդն պիտի քննէր հիմնապէս՝ թէ կայ արդեօք իրական հակասութիւն երկու մարդարէից վարդապետութեան մէջ : Ի՞նչ բանի մէջ է արդեօք հակասու-

թիւնն : Տարբեր պարտաւորութիւննէր կը քարոզեն արդեօք : Տարբեր իմաստներ և զգացումներ կը յայտնեն արդեօք : Տարբեր Աստուծոյ կը քարոզեն արդեօք : — Ո՞չ երբէք : Տարբեր կերպիւ կը նային արդեօք ժողովրդեան վերայ , մին կը նախապատուէ՝ արդեօք հասարակութեան մի դասն և միւսն նորա ներհանին կը գործէ : — Ո՞չ երբէք : Ովոր կը դիմէ երկու մարդարէներուն , սիրով եւ բարով կ'ընդունին : Երկուքեան եւս նոյն սէրն կը տածեն առ ժողովուրդն , երկոքեան եւս կը սիրեն բնկեալ սրտերն : Երկոքեան եւս ժողովրդի բարութեան կը փափաքին : Ի՞նչ է ուրեմն որ կը բաժնէ երկուսն իրարմէ , ի՞նչ է որ անհամաձայն և անմիաբան կ'երեւցնէ : — Մին եկած է , ո՞չ կ'ուտէ , ո՞չ կը խմէ , այսինքն սաստիկ խտտակեցութեամբ կ'ապրի , իսկ միւսն եկած է , կ'ուտէ և կը խմէ , այսինքն միւս մարդկանց պէս կ'ապրի : Բայ ուրովհետեւ ո՞չ մին և ո՞չ միւսն իրենց կեցութեան եղանակն իբրեւ օրինակ և օրէնք չեն աւանդեր այլոց , սրովհետեւ կեցութեան երկու եղանակներն եւս , ըստ տեղւոյն և ըստ ժամանակին , կարող են գործ դրուիլ , և մին բնաւ դատապարտութիւն չէ միւսոյն , ուստի մարդ կարող չէ բնաւ այս պարագայէն օգուտ քաղել և յայտարարել , որ սոյն երկու մարդարէքն իրարու հակառակ կը խօսին :

Բայ անշուշտ դիտողութիւն պիտի անէք , եղբայրք , որ ես ամեն բան չասացի , և արդարեւ՝ չասացի : Մարդոց Որդին գալով ո՞չ միայն կ'ուտէր և կը խմէր , այլ կ'ուտէր և կը խմէր մաքսաւորաց և մեղաւորաց հետ , և սաստիկ կը հետեւցնէն Հրէայք , որ Որդին մարդոց բարեկամ է մաքսաւորաց և մեղաւորաց : Եւ ո՞չ միայն այսչափ , այլ թերեւս կ'ուղեկն տեսէ , որ Որդին

մարդոյ մէջ միայն բարեկամ է մարտաւորաց և մեղաւորաց, այլ հետեւող է նոյա օրինակին, մասնակից նոյա կեանքին և ընթացքին: Լաւ նկատեցէք, եղբարք, միթէ զարմանալու է, որ մարդոյ Որդին բարեկամ է մեղաւորաց. միթէ աւելի ուրախանալու չէ այս մասին: Ոչ ապաքէն Յովհաննէս Մկրտիչն եւս կ'ընդունէր մեղաւորներն, միայն այսու տարբերութեամբ, որ նա անապատին մէջ կըտպասէր մեղաւորաց. իսկ Յիսուս Քրիստոս կը չըլէր, կ'որոնէր, կը խնդրէր մեղաւորներն: Բարեկամ մեղաւորաց. և այս բարեկամութիւնն յանցանք կը համարէք Յիսուսին: Լաւ կը մտածէք արդեօք այս բանին վերայ: Դուք յանցանք կը համարէք Յիսուսին, որ ուրիշներէն, նաեւ նոյն իսկ Յովհաննէս Մկրտչէն աւելի լաւ կը յաղթէ այն քրուանքին, զոր բնականաբար կըզգայ սուբն և արգարն, երբ կը հանդիպի մեղաւոր հաաարակութեան, երբ կը պատահի յանցաւոր մարդոյ, երբ կը տեսնէ մոլի մարդ. Յանցանք կը համարէք, որ Յիսուս Քրիստոս կը գլծայ այնպիսի անձանց վերայ, որոց վերայ բացի իրմէն ոչ ոք պիտի չը գլծար երբեք: Յանցանք կը համարէք, որ այս մեղաւոր մարդիկն համակրութիւն կըլ գան առ աստուածային քարոզիչն արդարութեան, և երկար ժամանակ ուրոնեղէն զինի՝ այժմ կը տեսնեն իրենց մէջ, կը ծանաչեն, կը սիրեն և կը փափաքին նորա խօսքերն լսել, որք լի են շնորհօք եւ ճշմարտութեամբ: Յանցանք կը համարէք, աւանդ, որ թագաւորն օրբութեան, թագաւորն սըլբոց, անհուն խնամրհութեամբ, սեղան նստած է մեղաւորաց հետ, որպէս զի այս պատահ առթիւ գրաւէ նոյա սիրտն ու հոգին, Ինչո՞ւ արդեօք դուք եւս ձեր սեղանն չէք հրաւիրէր

զՅիսուս: Նա ձեր սեղանն եւս կը գայ: Նա կ'երթայ, ուր որ զինքն կոչեն, և եթէ մի օր Փարիսեցին եւս հրաւիրէ իւր մօտ ճաշելու, պիտի սիրով երթայ այս ամենաբարի Փրկիչն և թերեւս այս սեղանին վերայ եւս պիտի հնչեցնէ իւր ամենէն օրատաշարժ և ամենէն վըսեմագոյն քարոզն: Բայց դուք կ'ասէք. միթէ հացկերոյթն քարոզութեան տեղ է. միթէ ուտելով և խմելով վարդապետութիւն կը լինի: Ի՞նչ պատրաստութիւն, ի՞նչ տեղ, ի՞նչ լսարան է այս, ուր բարեպաշտութիւն կը քարոզուի: Միթէ այս է տեղին և եղանակն քարոզից և վարդապետութեան: Դիտեմ, գիտեմ, որ ըստ ձեզ, պէտք է հեռացնել այս սեղանն, պէտք է վերացնել այս կերակուրներն, գինիներն, ծաղիկներն եւ թերեւս այս կանաչեղէններն իսկ, և շուտով պատրաստել քարոզութեան ամբիոն մարգարէին համար: Միթէ Յիսուս շատ անգամ, առանց յառաջաբանի և առանց հանդիսի, խօսեցած չէ՞ երկնային բաներու վերայ, կամ մի ձիթեւոյ հովանւոյն տակ, կամ մի ձորակի ափանց վերայ, կամ մի մեծ ճանապարհի փոշւոյ մէջ: Ի՞նչ է ուրեմն ձեր խնդրածն, ո՞վ դուք մարմնաւոր և կեղծ հոգեւոր մարդիկ: Ի՞նչ է այս ժողովն և հացկերոյթն, Յիսուսի Քրիստոսի համար, եթէ մէջ պատահ առթիւ, որով կարող է խօսքեր խօսիլ հոգւոց խաղաղութեան համար: Միթէ յանցաւոր են այն խնձրեցներն ու հացկերոյթներն, — Բայց դուք մինչեւ ցայսօր այնպէս կ'արծած չէք և երբեք խնձրեցներն դատապարտած չէք: Ի՞նչ կարող է արդիւրէ ուրեմն, որ Յիսուս Քրիստոս եւս բազմի ՚ի սեղան խնջայից:

Եթէ հացկերոյթներն յանցաւոր են, դուք ինչո՞ւ յաճախ հացկերոյթներ կը կազմէք: Որո՞նք են ուրեմն այն

սեղ մեներն, այն կոչուէրներն, ուր կու
րէին չէ շահաւէտ խօսք խառնել, ուր,
բոտ ձեր կարծեաց, մի բարեպաշտ մարդ
կարող չէ նստիլ: Բայց թողունք սոյն
հարցմանքներն և նայինք, այս բարե-
շուք կոչուականի գործքերուն և խօսքե-
րուն: Յովհաննէս Մկրտիչն, զոր դուք
ընդդիմակաց կը համարէք Յիսուսին,
Յովհաննէս Մկրտիչն իւր անապատին
մէջ միթէ պիտի աւելի շնոտ խօսէր,
աւելի օգտաւէտ խօսէր: Լաւ նայե-
ցէք, լաւ 'ի միտ առէք, նա որ այժմ'
սեղան կը նստի մեղաւորաց հետ, մի
թէ բնաւ նորան պիտի չընձանի, որ
անապատին մէջ ուրիշ կերակուր չու-
նէր, բայց միայն մարախ և մեղր վա-
րենի: Վասն զի ոչ ապաքէն մի և նոյն
վարդապետութիւնն, մի և նոյն խօսքն
է 'ի բերանս երկոցունց: Բան մի կայ
միայն, որ գիտողութեան արժանի է.
տեղի տուած է Նախընթացի ճակա-
տէն այն տխուր խտտակեցութիւնն,
որով երբեմն մթադնած էր, և թագաւ-
որած է նորա տեղ երկնային իմն խա-
ղաղութիւն և ուրախութիւն: Բայց
ասացէք համարձակ, ի՞նչ կը խօսի նա,
որ արժանի չէ այն երկնքին, զոր կը
բանայ ձեզ, և այն Աստուծոյն, զոր կը
բարոյէ ձեզ:

Այն, թողէք ինձ, որ ես ասեմ'
ձեզ: Երբ կը համարձակիք դուք յան-
դիմանել և և կշտամբել այս կամաւոր
աղքատն, որ գլուխ դնելու տեղ չու-
նի և իւր օրերն արեգակի ջերմութեան
տակ կ'անցնէ և իւր գիշերներն առանց
ծածկութի և ապաստանի. երբ կը կըշ-
տամբէք զնա, որ միանգամ մեծատան
հայկերայթն ընդունեց, ինչպէս որ ըն-
դունեց անապատի մէջ աղքատի հայի
կողմն, այս կշտամբութեամբ դուք ձեր
միտքն չէք յայտնէր եւ գայթակղու-
թեան խնդիր մի կը յուզէք, որ բոլ-
րովն անտեղի է: Ձեր ցան ոչ այս է և

ոչ այն, այլ թէ ինչու Յիսուս մեծա-
տան հրաւերն ընդունած և նորա հետ
սեղան նստած է: Բայց ոչ ապաքէն այս
կոչուներն մէջ եւս կը խօսի չափաւո-
րութեան, ժուժկալութեան, արդա-
րութեան և վերջին դատաստանի վե-
րայ, ինչպէս որ կը խօսէր ծովակներու
տիանց վերայ և լեռանց գագաթանց
վերայ: Նա կը հրաւիրէ զձեզ 'ի օրո-
քութիւն, նա կը զարթուցանէ ձեր
յիշողութեան յաւիտենական օրէնք-
ներն, զոր առ ռան կոխեցիք. նա կը
նկարագրէ ձեր վիճակն և ահա՛ այս է,
զոր կարող չէք առնիլ և կեղծաւորա-
բար գայթակղեալ կը ձեւանաք և իբր
թէ չէք ուղեր ամենեւին անսուրբ տե-
ղոյ մէջ (կոչուներ մէջ) սրբութեան
դասեր և խրատներ լսել: Ահ, աւելի
լաւ պիտի լինի արդեօք լսել գաւթի
մէջ, տաճարի մէջ, այն արիւնտս բեմի
բարձրութենէն, այն խաչի արիւնաւ
զանգ բաղմոյցէն, ուստի մի վերջին ան-
գամ եւս պէտք է ուսուցանէ և օրհ-
նէ զմարդիկ:

Կը տեսնենք ահա՛, որ եթէ սոյն
պիտի մի գիւրին քննութեամբ համո-
զուած լինէին, թէ մի և նոյն հոգին է
'ի Յովհաննէս Մկրտիչ և 'ի Յիսուս
Քրիստոս, մի և նոյն վարդապետու-
թիւնն է և բարոյականն, եթէ քննած
և համոզուած լինէին, որ ոչ Յովհան-
նու սրբութիւնն առանց կարեկցու-
թեան և գթութեան է և ոչ Յիսուսի
Քրիստոսի կարեկցութիւնն առանց սր-
բութեան, այնուհետեւ հարկ չ'էր լն
նիր ամենեւին երկրորդ քննութեան գի-
մել համոզուելու համար, որ մի միայն
Մեսիայի և իւր նախընթաց Կարապե-
տի վարդապետութիւնն է արժանի ըն-
դունելութեան: Երբ վարդապետու-
թեան միութիւնն հաստատուէր, ան-
հնարին էր որ պարզութիւնն, սրբու-
թիւնն և գեղեցկութիւնն եւս ընդ նը

մին չը հաստատուէին : Ալիւերն պիտի տեսնուէր այնուհետեւ, որ երկու մարդարէքն եւս կը հրաւիրեն զմարդ ճաշաչել զինքն և ՚ի միտ առնուլ իւր վախճանն ու կատարածն : Երկրքեան ևս կը ջանան զարթուցանել մարդոյ իղձին մէջ զըջում և սարջանք : Երկրքեան ևս մարդն Աստուծոյ ներկայութեան բերելով կը պարտաւորեն ծունդ չըբել այս թշնամանեալ աստուածութեան առջեւ : Երկրքեան եւս կը քարոզեն ամենամարտը առաքինութիւն և կը խնդրեն ապաւորել մարդոյ հոգւոյ մէջ արժանաւոր իղձեր և միտումներ : Երբ այս ամենն տեսնուէր, ճանաչուէր և խոստովանուէր, գայթակղութիւնն իսկոյն կը դադրէր : Բայց կարծեմ թէ այսու եւս գոհ պիտի չը լինէին, այլ պիտի ցանկային իմանալ թէ քանի որ Յովհաննէս և Քրիստոս հոգւով և վարդապետութեամբ համաձայն են իրարու հետ, ինչու համար կենցաղավարութեան մէջ իրարմէ կը տարբերին : Ինչու համար առաջնոյն իմաստութիւնն տեսակ մի ակնութիւն և վայրագութիւն ունի : Ինչու համար երկրորդին իմաստութիւնն յայտնի կերպիւ ընկերական է և համակրական : Թերեւս սոյն երկու մարդարէից արբութիւնն և բարոյականի մաքրութիւնն ու վսեմութիւնն իմանալէն զինի, սոյն կենցաղավարական տարբեր պարագաներն եւս կամին իմանալ : Ինչպէս որ շատ բանաւոր չ'էր սոյն տարբերութեանց առթիւ ուրանալ Յովհաննէս և Յիսուսի մէջ եղած կական նմանութիւնն, նոյն պէս բանաւոր է և բնական սոյն նմանութիւնն ճանաչելէն և հաստատելէն զինի՝ խոյզ և խնդիր լինիլ տարբերութիւնն իմանալու : Ինչու, վարդապետութեամբ, արբութեամբ և բարոյականաւ մի են Յովհաննէս և Յիսուս Քրիստոս, իսկ կեցութեամբ տարբեր :

Ահա երկրորդ առիթ մտտանշութեան Հրէից և իրենց նմանեաց :

Հրէից մէջէն նոքա, որոնք առաջին քայլն արած էին, այսինքն երկու մարդարէից վարդապետութեան միութիւնն ու բարոյականի արբութիւնն ճանաչած էին, իսկոյն երկրորդ քայլն եւս արին, այսինքն թէ ինչու համար կեցութեամբ կը տարբերին Յովհաննէս և Յիսուս : Նոքա ասացին ինքնին, որ հոգւով միացած սոյն երկու սուրբ անձանց մէջ տեսնուած տարբերութիւնն պատահական չէ, այլ բանաւոր և նաեւ նախատեսուած : Նոքա ասացին, որ անշուշտ սոյն տարբերութիւնն նշանակութիւն ունի և է անտարակոյս ՚ի շնութիւն և ՚ի կրթութիւն մարդկութեան : Մեր Փրկիչն ոչ թէ վատ նշան կը համարէր, այլ ընդհակառակն կ'ամէր, որ սոյն տարբերութիւնն նկատուի և տեսնուի : Եւ երբ սոյն տարբերութեան համար խնդիր կը յուզուէր, մեր Տէրն շարհամարհեց պատասխանել : Յովհաննիսի աշակերտքն եկին և ասացին Յիսուսին. « Ընդէր մեր և Փարիսեցիքն պահեմք յաճախ և քա աշակերտքն ոչ պահեն » : Յիսուս պատասխանեց. « Միթէ մարթ ինչիցէ մանկանց առաքաւորի սուգ առնուլ մինչ վեհայն ընդ նոսա իցէ » : Մատթ. Թ. 14-15 :

Երկու բան կը նշմարուի Յովհաննէսու աշակերտաց հարցման մէջ. առաջինն է զարմացումն Յիսուսի աշակերտաց վերայ, որ բնաւ չեն պահեր վատն զի պահեցողութիւնն էր, որ իրենց աւելի բնական և օրինաւոր կ'երեւէր. և ընդհակառակն ոչ պահեցողութիւնն իրենց զարմանքն կը շարժէր : Իսկ երկրորդն է այն, որ միայն իրենք չեն պահողն, այլ Փարիսեցիք եւս կը պահեն ՚ի հնուց անտի : Եւ այս պատճառաւ Փարիսեցւոց օրինակն յառաջ

կը բերեն, որովհետեւ նոցա պահեցողութիւնն եւս բնական կ'երեւի ինչպէս իրենցն : Աւրեմն պահքն է այս տեղ կանոնաւորն և սովորականն . իսկ ընդհակառակն՝ ոչ պահեցողութիւնն է բացառութիւն և նորութիւն : Մեր Տիրոջ արտասխանն գրեթէ մի բառի մէջ է, բայց այս բառն է մի ճառագայթ լուսոյ . « Փեսայի բարեկամներն կարող չեն պահել, քանի որ Փեսայն իրենց հետ է » . և ո՛վ է այս Փեսայն . — ինքն Յիսուս Քրիստոս :

Այսպէս ուրեմն, ամենքն, որոնք Յիսուսէն առաջ էին և նորա հաղորդակցութենէն հեռի, կը պահէին . Յիսուս Քրիստոս պարզապէս չը յայտնէր այս կէտն, բայց նորա տուած պատասխանէն լիովին կը հասկնայուի : Վասն զի ոչ — պահեցողութիւնն իւր հետ եղածներուն համար արտօնութիւն կը համարի : Սակայն զանազաներէն Փարիսեցւոց և Յովհաննու աշակերտաց մէջ եղած տարբերութիւնն, զոր իրենք չեն ուղիւր զանազանել : Փարիսեցւոց պահքն ձեւ մի էր, յորմէ գաղափարն հեռացած էր, կամ աւելի լաւ է ասել, մինչդեռ ի սկզբան պահոց գաղափարներէ՝ գաղափարարարականութեան ապաշխարող սրտի, այժմ փոխած էին Փարիսեցիք ուրիշ գաղափարի, այն է կամաւոր զրկութեան և ձեռք բերած արժանաւորութեան : Միով բանիւ, ի սկզբան պահքն ապաշխարութեան նշան էր, այժմ Փարիսեցիք դարձուցած էին իբրեւ պարճանաց նշան : Իսկ ընդհակառակն Յովհաննէս Մկրտչի պահքն հիմնուած էր նախկին ճշմարիտ գաղափարի վերայ : Թէ՛ նորա պահքն և թէ՛ մկրտութիւնն պատկեր էին ապաշխարութեան : Յովհաննէս այն պատճառաւ կը պահէր և պահք կը քարոզէր, որպէս զի կարողանար զգալի կերպիւ մարմնացնել և

պատկերացնել այն մեծ և անփոփոխ սկզբունքն՝ թէ գոյութիւն, այն է լալն և ստորմնալն վասն մեղաց՝ է առաջին պայման փրկութեան և միակ ճանապարհ կենաց :

Բայց անշուշտ պիտի ասէք դուք ինձ, եղբարք . ո՞չ ապարէն Յովհաննէս Մկրտիչ Փեսայի, այսինքն Յիսուսի Քրիստոսի, բարեկամներէն մին էր : Ո՞չ ապարէն սրտով Փեսայի ընտանութեան մէջ կը բնակէր : Ի՞նչպէս կարող էր նա արամիլ, և սգոյ ու արտասուաց առաջնորդ լինիլ արտմեալ հուգիներուն : Ո՞չ ապարէն զՅիսուս Քրիստոս տեսած ժամանակ յայտարարեց նա, որ իւր ուրախութիւնն լրեալ է :

Տարակոյտ չը կոյ, եղբարք, որ Յովհաննէս Մկրտիչ Փեսայի բարեկամներէն և փեսաւորներէն մին էր և հետեւապէս իւր ուրախութիւնն կատարեալ էր : Բայց սոյն Յովհաննէս Մկրտիչն, որ յինքն կ'ամփոփէր բովանդակ շին Վասիարանն, բոլոր հին մարգարէքն, որոյ շղթայն իւր մէջ կ'նդերէր, պաշտօն ստացած էր ապաշխարութիւն քարոզելու : Նա իւր քարոզութեան սուր եւ պատառող խոփովն կը բանար այն ախոյսներն, զորքս յետ սակաւ ժամանակի պիտի մըշակէին, պիտի պողաբերէին երկնային արեգական կենդանարար ճառագայթներն : Նա սրտերն կը պատրաստէր զՅիսուս Քրիստոս ընդունելու համար . և ինչո՞վ կամ ի՞նչպէս կը պատրաստէր . — ապաշխարութեամբ : Տիտուր էր նորա պաշտօնն և տխուր այն արտմեալութեամբ, « Որով սիրտն յուրախութիւն կը փոխի » : Ելի՛ն . է : Տիտուր էր իրապէս և պարզապէս : Թէեւ մարգարէ, բայց իբրեւ մարդ և մեղաւոր՝ կը կրէր իւր սրտին մէջ այն ներքին արտմեալութիւնն, զոր կը կրէ մեղաւորն, երբ կամաց կամաց կըզգայ իւր խկտկտն

վիճակն, կը ճանաչէ իւր մեղաւորութիւնն, կը ճանաչէ իւր ներողութեան կարօտ գրութիւնն, կը ճանաչէ, որ զրկուած է Աստուծոյ առջեւ յամենայն փառաց և ի պատուոյ : Յովհաննէս Մկրտիչ, առանց ինքնին ապաշխարելու՝ ապաշխարութիւն չէր քարոզեր : Նա ներկայացուցիչ էր մարդկային խղճի, ինչպէս Յիսուս Քրիստոս ներկայացուցիչ պիտի լինէր աստուածային արդարութեան : Յովհաննէս կը տեսներ ամենամեծ և խորհրդաւոր ժամանակակէտն հասած, կը տեսնէր իւր թշուառ սղգի վիճակն, զոր իւր մէջ կը կրէր բովանդակ, կը տեսնէր տապարն առ արմին ծառոյ, կը տեսնէր աստուածային ցասումն, որ պիտի զեղանէր ողորմութեամբ և գթութեամբ հանգերձ, կը տեսնէր այս ամենն եւ կ'աճապարէր ամեն եզանակ գործ դընել, և թէ՛ բանիւ և թէ՛ գործով զեկուցանել իւր ազգին :

Յովհաննէս էր կենդանի ուռն, կենդանի մուրձ, զրկուած՝ սրտերն բեկանելու համար՝ ուստի և իւր կեանքն իւր սլաշտօնի խառութեանն կը համակերպէր : Հաղարաւոր խտուութիւններ գործ կը գնէր իւր անձին դէմ, տաժանելի խտակեցութեան մէջ զինքն կը կրթէր, բայց այս ամենն տակաւին անկատար նշան էին այն խտուութեան, որով կը արտմի ճշմարտապէս ապաշխարող սիրտն : Յովհաննէս Մկրտչի բնական անապատն մի դաս է և միանգամայն մի պատկեր :—Դաս է նոցա համար, որոնք տակաւին չը գիտեն թէ ինչպէս աշխարհիս դղրդոցներն, աշխարհիս յուզումներն դիւրութեամբ կը ծածկեն կը լռեցնեն խղճի և Աստուծոյ ձայնն : Պատկեր է այն անապատն այն մեղքէ յաղթահարեալ հոգւոյն, որոյ մխիթարութիւններն յանկարծ կ'ըսպառնին, և իւր շուրջն սուրիշ

բան չը տեսնէր, բայց միայն իւր մեղքն — տխուր անապատ : Յովհաննէս օգոյ խառութեան կը մատնէ իւր անձն, խոշոր ուտելիքներով կը սնանի, իբրեւ պատկեր այն ապաշխարող մեղաւորին, որ զինքն խաղառ անարժան կը համարէ աստուածային շնորհաց և մխնիւ անգամ այն բարիքներուն, զոր հաւասարապէս կը բաշխէ ամեն արարածոյ : Յովհաննէս Կարապետի ընթացքն թէ՛ բանաստեղծ և թէ՛ գերբնական : Նորա վարքն, նորա ընթացքն յաւիտեան պիտի նշան և օրինակ լինէր ապաշխարութեան : Արդ՝ ամեն ապաշխարող հոգի բնական է այն անապատին մէջ, կերակրուած է սոյն վայրենի կերակրով, և այս նուազ և ողբալի մերկութեամբ ներկայացած է աստուածային արդարութեան բարկացոյց նայուածքին :

Բայց ահաւասիկ Գառն Աստուծոյ որ բառնայ զմեզս աշխարհի, ահաւասիկ Փետայն մարդկութեան ի սուգ տրամուլթան : Ահաւասիկ Հրեշտակն Աւիտի, ահաւասիկ Միջնորդն : Եթէ ամենայն ինչ ի Յովհաննէս Մկրտիչ պիտի համապատասխանէր իւր ներկայացուցած գաղափարին, ո՞չ ապաքէն ամենայն ինչ ի Յիսուս Քրիստոս պիտի յայտնէ մեզ թէ ի՞նչ է Յիսուս Քրիստոս : Ա՛խ, եղբարք իմ, առանց Խաչին սպասելու եւս՝ ակներեւ կը յայտնէ մեզ Յիսուս թէ ի՞նչ է ինքն : Վտան զի նորա բոլոր պաշտօնն արդէն մի երկար չարչարանք է, նորա բովանդակ կեանքն մի չարաչար մահ է : Ո՛չ թէ միայն մարդ պիտի լինի նա, որ նորա համար արդէն կը նշանակէ մեռնիլ, բայց որովհետեւ մեք մեղաւոր գոլով՝ պիտի չը հասկնայինք՝ թէ ոչ թագաւորական ծերանի, ո՞չ մեծութիւն, ո՞չ գանձ պիտի չը կարողանային յարգարեւ այն հրաշալի իջումն, ուստի սոյն

ուհայնութեան մէջ նա պիտի որոնէ մի
աւելի յայտնի ուհայնութիւն, նա,
մարդկութեան համար իւր անձն ու-
նայնացնելով՝ պիտի յառաջէ, պիտի ի-
ջանէ ՚ի մահ, նա պիտի լինի աղքատ.
պիտի լինի անշուք և անարդ. նա տեղ
պիտի չ'ունենայ իւր գլուխն հանգչե-
ցնելու համար: Նա ամեն բանի պի-
տի ղեջանի. պիտի պահանջէն եւ նա
բնաւ պիտի չընդդիմանայ: Աղքատ-
ներու, բորոտներու և անարդ մարդ-
կանց ընկերութեան մէջ՝ նա պիտի կրէ,
ի պատահել հարկին, քաղց, ծարաւ,
յուրտ, տոթ, զրկանք և նախառինք:
Բայց մի պահանջէք Յիսուսէն, ինչ որ
կարող չէ ներկայացնել. մի պահանջէք
զիջումն և ապաշխարութիւն, որ օտա-
րօտի է նորա սուրբ օրովն, սուրբ ան-
ձին համար: Յովհաննէս Մկրտիչն ա-
նապատն խնդրեց՝ անապատին համար,
քաղցն՝ քաղցին համար, զրկումն՝ զրկ-
ման համար, չքաւորութիւնն՝ չքա-
ւորութեան համար: Բայց այսպէս չէ
մեր Տիրոջ կրածն: Նա պիտի կրէ, պի-
տի չարչարի տաւաել քան զՅովհան-
նէս, բայց ոչ թէ իւր անձի օգնու-
թեան համար, այլ այն բարեաց հա-
մար, զոր կամի անել կամ արած է
մարդկութեան համար: Սակայն, բա-
րութիւնն, որ նորա միակ օրէնքն է,
մարդատիրութիւնն, որ նորա սկզբունքն
է, պէտք է զինքն վարեն ամեն տեղ:
Նա պիտի լինի մերթ մեծամեծաց պա-

լատներու մէջ, եթէ մեծամեծք զինքն
կոչեն, մերթ և աւելի յաճախ պիտի
լինի աղքատաց մօտ, եթէ աղքատ-
ներն զինքն խնդրեն: Միով բանիւ, նա
կը գթայ ինչպէս մեծամեծներուն, նոյն-
պէս և աղքատներուն: Վասն զի կը
տեսնէ նա, որ մեծատուններն իսկ,
որք երջանիկ կ'երեւին, իրենց մահէն
զինի, իրենց ունեցածէն կողոպտուելէն
զինի, դարձեալ իրենց բաժին թշուա-
ռութիւնն պիտի ունենան: Ուրեմն մի
պահանջէք, որ չը մոնէ մեծատանց
ընկերութեան մէջ. թողէք որ նորա
ներկայութիւնն սրբագործէ նոցա տօ,
ներն ու հացկերայթներն. նորա ասու-
ռածային խօսքերն ուղղեն, սրբագը-
րեն նոցա ուրախութեանց և զուար-
ճութեանց յիմարութիւնն: Ինչպէս
Առաւած, նոյնպէս և Մարդատիրու-
թիւնն ամենուրեք է: Արեգական ճա-
ռագայթն ազտեղութեան վերայ ընկ-
նելով՝ չը սլծուիր. Յիսուս Քրիստոս
մեղաւորաց ընկերութեան մէջ մտնե-
լով՝ չը կորսնցնէր իւր սրբութիւնն:
Եթէ նորա պաշտելի սրբութիւնն ու
անարատութիւնն արատաւորուելու
լինէր, այն վայրկենէն պիտի արատա-
ւորուէր, երբ մարդկանց մէջ բնակե-
ցաւ, մարդկանց հետ խառնուեցաւ,
Աստուածութենէն մարդկանց կարգն
իջաւ:

(Շարունակելի:)

ՏԻՓՏԻԿՈՆ

Կ Ա Մ

ՅԻՇԱՏԱԿԱԴԻՐԻ ԵԿԵՂԵՅԻՈՅ (•)

Եթէ յաւերժական և անմահ յիշատակութեան տէնչ բնաւորական ինչ իյնէ 'ի կիրոս մարդկան ազգի՝ անկեալ յարարչախնամ Տեսչութենէն, զայն տւանիկ որ 'ի վաղ ժամանակաց անտի կային հրաշակերտք, եւ անմահութեան հետախնդիր հոյակապից արանցըն արաքք՝ բաւականութեամբ ուրեմն մեզ լուսաբանեն:

Քանզի էր ազադաւ արդեօք Բաբելոնին այն երկնաբերձ ամբարտակ 'ի հսկայիցն առաջնոց կանգնեալ, եւ կամ Եգիպտացոյն անհեթեթ բլրդունք մինչեւ ցայսօր ժամանակի դեռ յոսին կայեալք, եթէ ոչ զի 'ի սոյն բնաւորական կրից շարժեալ և ըղձակերտեալ մարդկանն՝ նոքիմբք զանձանց իւրեանց դուն գործեցին յաւերժաշուքանել զյիշատակ դարուց 'ի դարս:

Բեր այսպէս անցանել ընդ համբէն պատմութիւնս զառաջնոց դարուցըն անցաւորաց, եւ ահա մէջ յայլ ուստեքէ լիցի մեզ երբեք տեսանել ինչ մի 'ի հրաշակերտ յօրինուածոց

(•) Սոյն երկատկութեան հեղինակն է Գարբիէլ Ռոյրի Փոթիշանցի, արդիւնաշատ և համբաւաւոր վարժապետն, որոյ անունն օրհնութեամբ կը յիշուի բոլոր Ռումանիոյ մէջ: Թէ՛ մեծանուն վարժապետի և թէ՛ իւր նկարագրած ազգային Բաբելոնաց յիշատակն անեղծ պահպանելու և յետոց աւանդելու համար արժան կը գատնիք Ամադորյոս միջոցաւ հրատարակել սոյն գրաւոր աշխատակրութիւնն, որ օրինակուած է, 'ի Փոթիշան մեր հովուական այցելութեան ժամանակ, Հեղինակի արժանաւոր աշակերտ Տ. Պօղոս բարեկրօն քահանայի ինքնագիր օրինակէն:

Մ. Վ. Մ.

մարդկանն, կամ 'ի սիրտի զործոցն ուցին տրութեանց, եթէ ոչ 'ի սոյն աւանդեալ ազգերէ յառաջ բլեւեալ: Որ զի և կարի քաջագէտ իսկ առ տեղեւոր զանհամար գիւցաղնութեանց մերումն տշխարհի 'ի յուշ բերել տեսութիւնս առ գեղեցիկ ազգացոյց 'իւրթոյ բանիս, այլ զի Խորէնեան քերթողաց պահեալ մնաց այն, և կամ Եղիշէից ու մանց համեղաբանից, չստ է մեզ պատուել զընտրութիւն. քանզի եւ բանիս նպատակ ոչ յընդհանուրն անդ, եւ 'ի յոյժ հեռաւորութեամբ անջատեալ սըն առ 'ի մէջ ձգտել պարապել, այլ որ ինչ 'ի յետին ժամանակս և 'ի մերում յայսմիկ քաղաքի եղեն յիշատակութեանց արժանի արարք և ազգաւ սիրական բարեխաւութեանց արգասիք, զայն և եթ 'ի մասնաւորի փոքրաբանել ջանամք, տալով ազգագայից ծանօթութիւն ինչ համառօտ, միանգամայն և խրախոյս յորդորատիպ առ նմանօրինական ժրանալ, և 'ի տրիտուր գեղեցիկ վաստակոց և աւաքնութեանց՝ զանմահ յիշատակութեան ըղձակերտել փառս:

Բայց որպէս զի մի առ կարի համառօտութեան և առ ամփոփ զերսն պահելոյ՝ երեւեցոյք զանց առնել և զյոյժ կարեւորօքն 'ի գլխաւորութիւն առաջադիր դործոյս, վասնորոյ և փոքր ինչ 'ի վերուստ առեալ զթել բանին՝ կայուք նախ զիտել թէ ուստ ուստեք եղեւ մեզ յայտասիկ կողմանս եւ կաւորութիւնս, և կամ յորճաւ՝ ժամանակի և զի՞նչ ինչ 'ի հնոց անտի առ մեզ կայցեն նշնաբք յիշատակութեանց: Ապա և որ առ մերոյս ժամանակօք գործեցան՝ յարեցուք զինի, բովանդակեալ զամենայն յերկտին մասունս: Յառաջնումն ցուցանելով եթէ նախնիք մեր յընթացս անդ մետատաներորդ դարուն եկեալ իյնէն յԱնուց և բնակեալ

յայտոսիկ կողմանս, թէպէտ և չիցեն թողեալ յիշատակութիւնս ինչ զայնր ժամանակի եղելութեանցն, և ոչ իսկ թէ մեր ուրեք կատարէին հոգեւորական պաշտամունք նոցա, ըստ որում անառն ուրեմն տեսանին շինութիւնք Եկեղեցեաց յայտոսիկ վիճակս :

Իսկ յերկրորդումն առաջի արասցուք թէ որչափ ինչ 'ի սկզբնաւորութենէ դարուս մինչև 'ի ներկայիս գործեցան աստանօր յառաջատուութիւնք 'ի նիւթ ազգային շինուածոց, նորոգութեան ասեմ որբոց Եկեղեցեացն, և նոր 'ի նորոց շինութեանց ազգային Դպրոցայն, յաւելուածով յիշատակութեան յատուկ անուանց առաքինացելոցն 'ի ներկայիս առատանուէր տրուէր առ մշտնջենսւոր հաստատութիւն գլխամարտոյ իրիք յանուն նորակառոյց Դպրոցայն :

Մ Ա Ս Ն Ա.

Ապաքէն, որք միանգամ յակն զմերովք պատմութեամբք արկին, նոցա և յայտնի իսկ է բաղմադիմի հարստահարութեանցն տեսարան և աւեր աշխարհիս Հայոց. եւ մանաւանդ բնիկ Հայրենայն մերոց Անի քաղաքի. որ քան զամենայն առաւել քամեաց էարք զըստակն բարկութեան զըստակ սրտմտութեան յերեսաց արտաքին և 'ի ներքին թշնամեաց յաւուրս Մանուկոսի կայսեր Յունաց իբր 'ի 1046 ա. մին Քրիստոսի և յետ նորա յաւուրս Աբխազանայ Պարսից արքայի, որ յաւրին ներկեաց զհրաշակերտն զայն եւ զմարդաշատ քաղաք, և սրոյ ճարակ ետ զընակիչս նորուն : Ուստի և որք միանգամ մաղապուր զերծան յանօրէն երկաթայն տարադէմ գնացին փախըստեայք յայլ և այլ կողմանս աշխարհի :

և լին բնակութեամբ զսահմանս օտար ազգաց :

Եւ ահա զայսու ժամանակօք իբր 'ի 1060 թուականին Քրիստոսի, բազմութիւն Անեցւոց և շրջաբնակ ազգայնոց միաբանեալ ելին 'ի Հայաստանէ, և սկսան ուղեւորիլ դէպ 'ի Մուտալիայ և 'ի Լեհաստան, որպէս հաւաստի ցուցանեն մեզ բանք Հայր Մինաս վարդապետի Բժշիկեան 'ի գիրսն անուանեալ Ճանապարհորդութիւն 'ի Լեհաստան, ուր մանրամասնաբար պատմէ զամենայն անցիցն անցելոց Անույ քաղաքի և ցրուելոյ բնակչոց նորուն յայտոսիկ նահանգս :

Այլ աստ եւ տարակուսանաց իբր, զի բնաւ և ոչ 'ի միում 'ի քաղաքացս յայտցանէ Մուտալիոյ չգտանին հետք ինչ հնութեան շինուածոց կամ Եկեղեցեաց Հայոց, որպէս և ոչ իսկ յիշատակարանաց անգամ, որ զայնր ժամանակին երեւելոյսցեն զանցս և զեղելութեանցն հաւաստիս : Քանզի ըստուգապէս ասել մի միայն 'ի գրոց անտի Բժշիկեանին է մեզ հմտանալ զայսմ ամենայնէ, որպէս նաեւ զհնութենէ Եկեղեցւոյ քաղաքիս որ յանուն սուրբ Աստուածածնին, զորմէ ասէ լինել աւմոց իբր հինգ հարիւրոց : Այլ թէ ուստ ուստեք առեալ իցէ նորա զոյս ծանօթութիւն, չ'ունիմք ասել. զի և ոչ ինքն իսկ յայտ առնէ. թերեւս յաւանդութենէ և եթ լուեալ և կամ գուցէ լեալ յաւուրս նորա արձանագրութեան իրիք 'ի ժամանակաց անտի շինութեան, որ արդ չիք 'ի միջի : Քանզի որ այժմն կայ տակաւին յարտաքուստ Եկեղեցւոյն 'ի վերոյ գրանն յարեւմտից կուսէ՝ ոչ վասն Եկեղեցւոյն ինչ, այլ վասն գաւթին շինութեան առնէ յիշատակութիւնս, որպէս տեսցի յօրինակէդ գաղափարելոյ հարազատութեամբ :

« Երևեցաւ գաւիթս այս գովելի 'ի ժամանակի Եկեղեցականութեան Մահ տեսի Օգոստին , արգեամբք Պոթու շանու եղեալ ժողովրդեան , 'ի թուին ՌԲԼին » : Իսկ քան զայս հնագոյն ինչ չունիմք բնաւ յանկեան ուրեք . ուստի և շինուած հնութեան Եկեղեցւոյն մը նայ անբացայտ և միայն որչափ ինչ 'ի յիշատակեալ գրոյց անտի ցուցանի , զոր վերագոյնդ նշանակեցաք :

Եւ 'ի լինիլ այսմ այսպէս , այնուհեւ տեւ մնայ հաւատալ թէ հնագոյնն քան զամենայն Եկեղեցիս Հայոց Մոլ տաղիւյ , թերեւս և Վաղարշիւ և Պո գովինայու , իցէ մերս այս եկեղեցի . զի որ յայլ և այլ քաղաքս գտանին վիճա կացս , իմն 'ի Եւա , 'ի Ռոման , 'ի Փօք շան , և 'ի Սուջափայ , միշտ խոնարհ են ժամանակաւ քան զսա , որպէս տեսա նի 'ի նմին գրուածի :

Եւ սակայն 'ի նոյն իսկ 'ի պատմու թենէ ուսաք լինիլ զբնակութիւն մե րոյս յայտնակի կողմանս իբր 'ի մէջն անգ մետասաներորդ դարուն . և զիմրդա պա մարթ էր նոցա գրեալ զերկերիւր և աւելի ամս թարց Եկեղեցւոյ կեալ . ժողովուրդ . որ քան զկեանս անգամ զկրօնիցն նախամեծար համարէր պաշ տամուհս . ժողովուրդ ասեմ Անուրբա զաքի , որ ելից առ հառարակ զամենայն վայրս Երրակայ հոյակապ շինուածովք տաճարաց և վանօրէից . և ապա ընդ այնչափ ժամանակս կալ մնալ աստանօր անմասն Եկեղեցական պաշտամանց և ըստ գրելոցն 'ի Բաբելոնի հնոյ ժողւ վրդեանն 'ի մէջ ուռեաց կախել ըզ Կոստիարանս Աստուծոյ մերոյ զիմրդ հնարաւոր :

Բայց կալցի զք որպէս և ակտրձէ , ըստ որում քաղաքիկեալ գտանի այս 'ի ճշմարիտ տեսութենէ առ 'ի չգոյէ հաւատոյ ապացուցութեանց :

Այլ ըստ իս անձինս առանձինն

գժուարին է արգարե հաւատալ թէ յրնթացս երկերիւր ամաց թարց եկեղեցւոյ կեցեալ իցէ նոցա , սովորելոյն յաճախութեամբ վանօրէից և հոյաւ կապ տաճարաց , բայց յայլմէ կողմանէ , քանզի չիք ինչ 'ի յիշատակութեանց որ լուսաւորագոյն զերսն առաջի կա ցուցէ , մնայ իւրաքանչիւրոցն 'ի կա մնա ապաստան հաւան լինել կամ ոչ իմոցս այս կարծեաց , զի և ոչ իսկ յայն ձգաիմ քանիւս հաւատարիմ զոյն գործելոյ ընթերցանելեացն . նա թէ և ասպարէզ իսկ կարգում քննութեամբ 'ի վերայ կալ և ստուգել եթէ մը ար դեօք առաջինն այն առ 'ի նախնեացն մերոց կանգնեալ եկեղեցի , և յորում ժամանակի , և կամ ոչ ամանք նորա երախտաւորք և բարեսոյապարոք . զի այս ամենայն կարեւոր հանգամանք և ծանօթութիւնք սեպհականք համարին յիշատակարանաց որ և իցէ եկեղեցւոյ , որպէս և առ հինն եկեղեցւոյ է տեւ սանել , զի անուանք իւրաքանչիւր եւ բախտաւորաց և մանաւանդ շինողաց զեկեղեցիս առ յիշատակէ գրեալ պա հէին 'ի մատեան ինչ , որ Յունարէն ձայնիւ կոչէր Տիփփին , եւ ըստ մեզ Բնագիրս կամ Յիշատակարանս Եկեղեցւոյ , որ պէս տեսանի առ օրոցն Ներսիսի Լամբրոնացւոյն , և մեծին Խոսրովու Անձեւացեաց եպիսկոպոսի :

Ե՞ր ապա և մերքս ոչ զոյն պահեցին շաւիղ , չգիտեմ : Այլ մերս իմն ինձ աստանօր ցնախնիս եկեալս յԱնուր և բնակացեալս աստէն , որոյ անկ էր արգարեւ թողալ ձգել յետնոյն գէթ համառօտիւ յիշատակութիւնս ինչ զանհրաժեշտ կարեւորաց 'ի գիտու թիւն , յորոյ և մեր լուսաբանեալ բաւ էաք շարունակութեան պարապ տալ և իբրեւ 'ի հիման վերայ զմերոյ ժա մանակի զարարան յոգել յաւելլու :

Այլ ասիցէ զք , թերեւս և արաւ

րեալ իցէ նոցա զայսոյիսեաց յիշատաւ
կուծիւնս և ՚ի գիր արձանացոյցեալ,
բայց ժամանակն ծախեալ սպառեալ
իցէ զայնս :

Ապաքէն և ինձ իսկ հաւանական
և գլխովին ախորժելի ՚ի գեղեցիկ կողմ
մին անդր յանկուցանել զկարծիօք ժա-
մանակին գնելով մեզս , որ գիտէն զա-
մենայն վատնել . եթէ ոչ վաղ ուրեմն
՚ի Մերունույն Խորնոյ լուծեալ գտանէր
այս ՚ի նմանօրինակ գէպս ինչ ՚ի գիրսն ,
որ առ Սահակ Բագրատունի : Ուր յետ
ցուցանելոյ թէ քանի՞ գժուարութիւն
էր ինքեան ընդ զինգիր աղգասիրին
այնորիկ Իշխանի և ՚ի վէպ հանել զոր
՚ի սկզբաննէ անտի եղեն առ հինսն Հա-
յաստանեաց քաջութեան արարք եւ
գրոց յիշատակի արժանիք , յարէ ապա
և զվասն էրն . առ ՚ի չգոյէ , ասէ , յաղ-
գի մերում և ոչ մի ինչ ՚ի յիշատակա-
բանաց . զի և ոչ մի ոք պէտ յանձին
կալաւ մատենագրել զայնցանէ , և ա-
հա ըստ այսմ և զմերոցս իմաստասի-
րել թերեւս ոչ ինչ տարադէպ , մանա-
ւանդ թէ և կարի քաջադէպ :

Մի ապա ստգիւտ ինչ արկցի զեր-
կասիրութեամբս այսուիկ փոքու , իբ-
րեւ որ չունիցի յինքեան զառ ՚ի վա-
ղնուց տեղեկութիւնսն , ըստ որում ,
որպէս տեսաւ ՚ի վերոյ , համայն ան-
յայտութեամբ գտանին վարադուր-
եալք . մատիցսւք ուրեմն որ յառաջի-
կայս նիւթ , սկիզբն առնելով երկրոր-
դի մասին :

Մ Ա Ս Ն Բ .

Զինչ հաւատարմագոյն արդեօք
և ճշմարտաւիպ բանից տեսութիւնք ,
քան որ ինչ յականատեսն շինութենէ
յառաջ բերեալ մատուցեն . եւ ա-
հա յերկրորդում յայսմիկ մասին ոչ

եւս կարծ ՚ի կարծ բանից , և ոչ որ ՚ի
լրոյ եւ եթ զըուցաց յառաջ բերու-
թիւնք , այլ որոց մեզէն իսկ եղեալ ա-
կանատես եւ կամ յականատես ան-
ձանց՝ առ պատշաճ յօդաւորութեան
գործոյս քաղեցան ծանօթութիւնք ,
զնոսին և հաղորդել կայ մեզ զինի եկե-
լոցն , երկուս առնելով սմն յօդաւածս ,
զմին վասն եկեղեցեաց նորոգութեան
առանձինն և զվիւսն վասն նորակառոյց
շինութեան դպրոցայն :

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա .

Որ ինչ միանգամ զառաջին շինու-
թենէ Նիկեղեցոյ Ս . Աստուածածնի
էին բանք , և զնորայն հնութենէ հա-
ւանական կամ ոչ , հատուցաք արդէն
յառաջին մասի անդ , զհետ երթեալ
ծանօթութեանցն զառ ՚ի հօրէն Մի-
նասայ ընկալելոյ . զարդիս մնայ միմի-
այն զվերստին նորոգութեանց նորին ,
և զերախտաւորացն առ նմին վաստա-
կաւորութենէ յառաջ բերել բան :
Բայց և յայն չև ձեռն մխեալ աստու-
ցուք համառօտիւ նոխ վասն կառույ-
ման միւս քաղաքիս , որ յանուն Ամե-
նասուրբ Նրբորգութեան , որպէս զի
կարգաւ յառաջ մատուցին ամենայն
բանք արդեան շինուածոյս , որք առ-
հատարակ զառաքինութեան Ազգին
վերաքարոզեն զհանդէս :

Արդ՝ իբրեւ հետ զհետէ բազմա-
նայր Ազգ մեր ՚ի քաղաքիս , և անբա-
ւական լինէր հին եկեղեցի սուրբ Աս-
տուածածնին յիւրում ծոցի կրել զըա-
րեպաշտիկ հաւատացելոցն յորդու-
թիւն , այնուհետեւ այր իւրաքանչիւր
շարժեալ ոգւով աստուածապաշտու-
թեան՝ եռայր յանձին տեսանել կան-
գուն միւս եւս եկեղեցի :

Ուստի իբր յաւարտ ութ և տասն
երորդ դարուն , մի սմն յականաւոր

իշխանաց աղբիս Անտոն անուան, ՚ի զարմէ Խէուլեան, այր երեւելի և ազնււատոհմ, և յարգիւնս ընկեց զբազմօր գերազանցեալ, յանձն էառ առատաւ ձեռնել որ ինչ ՚ի շինուած այնր եկեղեցւոյ պահանջէին ծախք . յաւել ՚ի վերայ զի և անձնիւր հաւատացեալ ոչ զսցաւ իւրովանն նուերս ինչ մասնաւորս յիւրոց արդեանց ընծայել առ բաժանակից և և հաղորդ լինելոյ վարձուցն անմահականաց : Եւ այնպէս ձեռն ՚ի գործ արարեալ կանգնեցաւ նոյն Եկեղեցի յանուն սրբոյն Օգսենտիոսի վկային, զորմէ և և ականաւ տեսքն ՚ի ճերուհեաց պատմեն թէ ՚ի ժամանակս շինութեան նորս այս եկեղեցւոյ, տակաւին նշմարէին անդամոր աւերակք ինչ հնութեան այնր վաղեմի եկեղեցւոյ :

Թերեւս և յայս իսկ տկնարկեցին բանք նորին իսկ Բժշկեան Հօրն ՚ի ճառապարհօրդութեան անդ, ուր յետասելոյ զեկեղեցեաց մերոց լինիլ երկուս և յուցանելոյ թէ երկրորդս այս է նորաչէն, յարէ անմիջապէս թէ՛ « Աստանօր երեւին աւերակք հին շինուածոց » :

Այլ որ առաւել եւս հաւանական գործէ մեզ զայս, է յիշատակարանն՝ որ ՚ի ներքոյ խաչադրոշմ՝ երկուց մօր մարինաց զեանդելոց առ երկօրումք գրամբք եկեղեցւոյն, որ այսպիսի յիշատակութիւնս առնէ :

« Յիշատակ է Խաչ՝ Բոտացի տիրացու Խաչերեանց Յարութիւնի որդի Պետրոսին և իւր համայն կենդանեաց և ննջեցելոցն, որ ՚ի դուռն Փօթիշանու նորաչէն Ս. Օգսենտի անուամբ կառուցեալ եկեղեցւոյն, թուին ՌՁՂԵ » :

Ուր որպէս տեսանի, յիշատակաւ տու սոյն խաչադրոշմ քարանց՝ առանց ինչ միտ դնելոյ նորոգ անուան Եկեղեցւոյն, որ է Երրորդութիւն, ընդ հը-

նոյն շինութեալ ասէ լինել անուամբ սրբոյն Օգսենտի կառուցեալ :

Բայց զայսպիսեաց աստի ոչ եւս փոյթ է մեզ բանս լայնել երկայնել, զի եւ արդէն իսկ ՚ի սկզբան մասինս խոստացաք չը մտել այլ եւս ՚ի զոյոցս զորոց չունիցիմք հաստատուն ապացոյցս : Այլ ՚ի կարգ բանիս եկեալ բերեմք ՚ի վերայ թէ՛ սոյն այս եկեղեցի, որպէս և հօլովք ՚ի զարդուց նորա մեծագոյն մասամբ, կամ լաւ եւս է աւել, իբրու առանձին ինչ գործ համարի առնն յիշատակելոյ, աղնուականի և աղգատիրի և անմահական փառօք պսակողի զանուն և զձեռ իւրումս աղգատոհմի . յորոց ապացոյցս յարեմք աստէն և զորինակ յիշատակարանին փորագրելոյ ՚ի վերայ մարմարինի, և զեանդելոյ ՚ի վերայ միջնադրանն ՚ի հարաւոյ կուսէ, որ հայի ՚ի գաւիթ եկեղեցւոյն :

« Հիմնարկեցաւ խաչապսակ սուրբ Եկեղեցիս ՚ի քաղաքն Փօթուշան, յանուն Ամենասուրբ Երրորդութեան, արդեամբ Մահտեսի Օգսենտի, ՚ի ժամանակս Հայրապետութեան ամենայն Հայոց Տ. Ղուկասու Սրբազան Կաթողիկոսին, աշխատանք և վերակաշուութեամբ Տէր Մեղքանին Դրեշու Պուճատեանց Բօմանցի, և և յիշատակ լինի եօթն նախնեացն այս սուրբ Եկեղեցիս : 1795. Մայիսի 1 » :

Այլ աստանօր թերեւս սպասեցէ որ ըստ կարգի և ժամանակի շինուածոցն բանս ինչ լսել և յաղաղս բարձրաբերձ ամբարտակի զանգակտանն, որ յետ ոչ բազմաց զինի շինութեան Եկեղեցւոյն՝ ամբաւութեամբ ծախուց կառուցաւ կանգնեցաւ փոքր ինչ տարակալութեամբ առ նմին :

Բայց մի, աղաչեմ, զի մեր յանձին կալեալ է զայնց և եթ շինութեանց բխեցուցանել զգրիչ, որք զտուարինա-

սէր բերմանց ազդին, միանգամայն և զնահանս նոյառակին քարոզին զհանդէս. իսկ յորս ընդհակառակն ինչ 'ի վեր երեւեացի բան զնոցանէ մեծաւ զգուշութեամբ 'ի վարչամակ լուութեան քաղել ամփոփել:

Քանզի զինչ բնաւ երբէք 'ի պարճանայ եւ յառաքինութեան մասին գրեացի սա, յորժամ նշմարեացէ որ զայնր ժամանակի դպրոցացն զանչքութիւն, և եկեալ 'ի միոս հարցանիցէ թէ էր աղագաւ այնչափ ծախուց վայրապար վատնումն 'ի պէտս զանգաւաց, որպէս թէ անհրաժեշտ հարկ 'ի վերայ կայր 'ի հոյակապ տեղւոյ զնոսա զետեղել. իսկ որ ինչ առ բարեկրթութիւն մանկանցն էր, և ոչ գէթ կիսով չափ փոյթ 'ի մէջ բերել: Այլ եթէ չիցէ յանդգնութիւն ասել, իբրու 'ի հիւզս ինչ մոգապահաց 'ի մէջ սեխեւեռաց զնոսա տաղաւարել:

Համայն և այնպէս, ոչ եթէ նախատինս ինչ վատտակաւորացն այնոյնիկ դնել փորհիմք, այլ զանապուղ երկուսիս ինքն 'ի նոցա դովել ևս չառնումք յանձն, թողեալ այլոց ասպարէզ. զի մի զնաւն մեք ինքնին երեւեցուք գրաւեալ:

Հապա կայցէ այն յիւրում տեղւոյ և մեք փոյթ կայցուք անցանել 'ի նըպատակ առաջագրութեանս, այն է 'ի նորոգութիւնս կարեւորագունիցն շինուածոց, յոր 'ի սկզբանէ անտի ուղղեալ եմք:

Եւ արդ ըստ ասացելումն, որ հընանայն և ճերանայ՝ մերձ յառականութիւն, ոչ ինչ հանգեպ օրինակէս էր տեսանել և զմերս այս եկեղեցի սուրբ Աստուածածնին, որ 'ի հողովմանէ այնչոփ կարեւոր ամաց արարանութեան տուեալ տեղի ոչ եւս բաւէր այնուհետեւ զոյն պէրբերել վայելչութեան զԱստուծոյ Տաճարի. ուստի և կարգ

յոյժ անպատեհ այլ եւս մնալ 'ի հնոյն վիճակի նսեմաստուեր անչքութեան 'ի լուսաւորեալ յայտնի դարուս: Այն զի և դեղազարդ պայծառութիւն շինուածոց Երրորդութեան Եկեղեցւոյն ոչ փոքր ինչ նախանձուկս բերէր ժողովրդեանն Աստուծոյ. վասն որոյ այր իւրաքանչիւր փութայր ճեպէր 'ի նորոգութիւն սորին: Բայց պարագայիւք ինչ ոչ ներելով 'ի գործ անդր մինչ բազում անգամ լինէր սոցա զպարաստութեամբ գալ, և 'ի զանազան խոցնդակոց արգելուլ կասիլ, մինչեւ յամ Տեառն 1826, յորում ժամանակի բարեբախտութեամբ իմն դիպեալ առամնօր Սրբոյ Աթոռոյն Երուսաղէմի բազմարդիւն Նուիրակ Մարկոս Մայրապոյն վարդապետն Փօթիչանցի, ընդ իւր հաղեմին որդւոյ Գէորգ վարդապետի Բոմանցւոյ, և ծանուցեալ զաստուածահաճոյ միոս ժողովրդեանն, բուռն եհար յորդորել և քաջալերել զնոսա չըլքանիլ երբէք յակնալուծեանէ յաջողուածոյն:

Աւստի այր իւրաքանչիւր ձեռն ըղմիջովք պնդեալ և գօտեւորեալ փութացաւ իւրովսանն կցորդ լինել յառաջատուութիւն գործոյն եւ առ 'ի գործագրել զիրոն հաճութեամբ հասարակաց ընտրեցաւ 'ի գործակատար վերատեսչութեւն առաքինագարդն յիշխանս Ստեփան Բիգար Կոյլաւեան, որդի Կոյլաւեան Դաւթի, որ հանգունատիպ հնոյն Զօրաբաբէլի ժրացաւ յառաջ վարեցաւ յայս բարեպաշտիկ գործ, զոր և բրտամբ չափ և արեամբ պատկազարդեաց 'ի գլուխ տարաւ ստարութեամբ նուիրանաց համօրէն ժողովրդեանն մեծի և փոքու իւրաքանչիւր ըստ իւրում կարի, որպէս և բան յիշատակարանին զետեղելոյ յարտաբուստ 'ի ճակատ գաւթին յայտ առնէ, ունելով օրինակ բանի զայս:

« Սուրբ Աստուածածնի Տաճարս, որ իբր երեք հարիւր ամօք յառաջ չենեալ էր ամենակարողութեամբն Աստուծոյ, այժմ նորոգեցաւ բայց ՚ի յորմոց գմբէթայարկ կաթուղիկէիւ եւ զանդակատամբ արդեամբ Փօթիշանու Աղաչայ իշխանապետաց եւ իշխանաց եւ համայն ժողովրդոց, բազմարդիւն վերակացութեամբ Կոյլաւեան Աղաչայ Ստեփանի : 1826 . Յունիս 21 » :

Իսկ ապա որ առանձինն ՚ի շինուած առաջ խորանի Եկեղեցւոյն առաւտածեռնեաց հանդերձ փորածոյ խաչկալան եւ ոսկեղօծ նկարութ՝ եղև Իսահակ իշխանն ՚ի զարմէ Պօլթօսեան առ ՚ի յիշատակ համօրէն իւրումն ազգատոհմի :

Ըստ այսմ եւ աւանդատուն սրբոյ Եկեղեցւոյս է յատուկ իմն գործ յիշատակի ոմանց բարեպաշտօն անձանց, որոց անուանք յայտնի կան ՚ի յիշատակարանի անդ ղետեղելոյ ՚ի ներքնակողմն աւանդատանն, եւ է ըստ օրինակիս ըստ այսմիկ . « Յիշատակ է նորաչէն աւանդատունս խորանաւ եւ խաչապսակ գմբէթիւ Տերտէրեանց Յովհաննէսեան Աղաչայ Խաչերեսին եւ եղբարցն, նաեւ Խաչիկեան Աղաչայ Սարգսին, եւս Զատիկեան Աղաչայ Տանիկին, եւ համայն կենդանեաց եւ ննջեցելոց սուրբ : 1826 » :

Արդ՝ իբրեւ այս ամենայն վայելչաւոր պայծառութեամբ ՚ի գլուխ ել, եւ ներքին եւ արտաքին զարդուքն պսակեցաւ գերազանց գտեալ բազում առաւելութեամբ քան զմիւս Եկեղեցի Ս. Երրորդութեան, այնուհետեւ այլ իմն գեղեցիկ նախանձաւորութիւն յուղէր ՚ի սիրա բարեպաշտիկ ժողովրդեանն, այն է ՚ի հաւասարութիւն ածել կացուցանել զյօրինուած երկուց սրբոյ Եկեղեցեացն, եւ համեմատ չափ սկսութեամբ յարգարել զնոսա, զի մի

ինչ այլատարալ մին ՚ի միուէն երեւելոցի, եւ կամ առաւելութիւն արտաքնայարդար զարդու շինուածոյ միոյն՝ զմիւսոյն ազօտացուցէ զտեսիլ եւ զուր :

Վասն որոյ յամին 1832 նոյն իշխանապետք ազգիս եւ գրեմն նոյն ժողովուրդ կրկին անգամ ՚ի բարեպաշտութիւն շարժեալ եւ նուէրս ինքնայօժար տրոյց առաւտածեռնեալ իւրաքանչիւր ըստ բաւականի իւրում, կազմեցին կացուցին գումար ինչ հաւաքածոյ արգեանց բաւական ՚ի սպասահարկութիւն ծախուցն կարեւորաց, որով նորոգեցաւ նոյն եկեղեցի կրկնագմբէթ եւ գեղեցկադիր յաւելեալ առ երկ յաջակողմն կոյս եւ աւանդատուն ինչ վայելչադիր, յորում եւ առանձինն կանգնեցաւ խորան գեղացօրէն զարդու ՚ի յիշատակ Կոյլաւեան բուն Տոհմին արդեամբք Լուսիկ իշխանի Կոյլաւեան եւ իւրումն ամուսնոյ Մարիամ տիկնոջ, որ ՚ի զարմէն Խէուլեան :

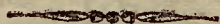
Սոյնպէս եւ գաւիթ Եկեղեցւոյս, որ յառաջն էր կարի փերբադիր, ընդարձակեցաւ վայելուչ համեմատութեամբ եւ իբրում նոր ՚ի նորոյ շինեցաւ արդեամբ ժողովրդեանն, յորում եւ գեղեցկադարդ խորան եւ խաչկալ կանգնեցաւ մեծագոյն մասամբ ծախուց բարեպաշտօն Մարեան եղբարց : Եւ որպէս զի յանուանէ ծանխլին սկղբնապատճառ բարեսցապարտքն եւ երախտաւորքն նորոգութեան շինուածոյ Սրբոյ Եկեղեցւոյս, յարեմք աստէն զհարաղատ օրինակ յիշատակարանին, որ յարտաքուստ ՚ի վերոյ գրանն յարեւմտից կուսէ կայ ղետեղեալ :

« 1832 . Մայիս 16 : Նորոգեցաւ Սուրբ Երրորդութեան Եկեղեցիս բազմաջան աշխատատիրութեամբ Կոյլաւեանց Ա . Դաւթի որդւոյ Ա . Ստե

վանին արդեամբք քաղաքիս Հայկազուն ժողովրդեան 'ի յիշատակութիւն համայն կենդանեաց և ննջեցելոցն . նա եւս և բարեջան աշխատակցութեամբ Յօբշանցի Ա. Աւետիքի, Զատիկեան Ա. Տօնիկի, Պօթիշան ։

Այսպէս ահա աղգասիրական ոգւով և աստուածաշնորհութեամբ առլցեալ ի յժամեր և ժողովուրդք քաղաքիս՝ յաւարտ յանկողցին դպածառութիւն երկուց սրբոց Եկեղեցեացոս, որ ցայսօր եւս կան 'ի նմին պայծառութեան, զորս եւ անասանելի պահեսցէ Տէր Աստուած ըստ աւուրց երկնից ժինչեւ ցյաւիտեան, յանմահ յիշատակութիւն Երախտաւորաց նոցին և Բարեբարաց, զորոց եւ մեր հատուցեալ որ ինչ 'ի պատշաճաւոր գիտելեաց, անցանեմք յառաջ 'ի շինութիւն Կրպրոցացն ։

(Շարունակելէ) :

ԹԷ ՄԻՆՁԵՒ ՈՐ ԱՍՏԻՃԱՆ

ՆԱԽԱՆՁՆ ԿԸ ԿՈՒՐԱՅՆԷ ԶՄԱՐԴՆ

ՆԱԽԱՆՁՆ՝ ինչ ընտանեաց, ընկերութեանց եւ աղգաց մէջ տեղի գտնելով որջանաց, կը թունաւորէ ընտանեկան կեանքն ու կենցաղովութիւնն, կը տապալէ ընկերականութեան հիմնաքարն և վեր 'ի վայր կը յեղաշրջէ աղգայնութեան միացուցիչ ամրապինդ կապն և քաղաքական ու բարոյական կեանքն ու ոգին ։ Քանզի երբ բանականութեան արեգակն չար նախանձու մառախլապատ ամպովք նոսմանայ, երբ մոռաց գաղթման բարձր հորիզոնն կրկն թանձրամած

ժ

միգովք մթագնի, պնտհետեւ նախանձոտ անձանց աչաց թիւրացոյց գիտակով ամենայն առաքինութիւնք՝ վատ մտութիւնք կ'երեւին, ճշմարտութիւնն՝ ստույգութիւն, արդարութիւնն՝ անիրաւութիւն, ուղղութիւնն՝ ծռութիւն և անձնուիրութիւնն՝ շաւասիրութիւն ։

Կուգես ընտիր յատկութեամբ և հաղուադիւտ ձկնքով Յովսէփ Գեղեցիկ եղիւր ընտանեացդ մէջ . սակայն կը տեսնես, որ շուտով եղբարցդ աչաց փուշ կը լինիս, քո կեանքն նոցա համար մահ է, քո շնչառութիւնն՝ հրքեղէն կրակ, և ներկայութիւնդ ժանտախտ, դբեզ կորուսանելու հնարք կը խորհին և թշուառութեան Նգիւտոսն կ'իջեցնեն եւ անտի 'ի բանան դրսարտութեան ։

Կուգես աղգականացդ արատուութեան, յառաջադիմութեան և երջանկութեան համար ամեն ջանք եւ ջօրութիւնք 'ի գործ դիր, Մովսէս մարգարէին նման՝ գիտութեան դաւադանաւ տգիտութեան ծովն պատառէ, ժողովուրդն մեղաց Փարաւոնի ծառայութենէն և մտութեան Նգիւտոսէն ազատելով աւետեաց, լուսոյ և գիտութեան երկիրն առաջնորդէ, կուրծութեան անսպառն մէջ ապաւռաժացեալ սրտերէ գիտութեան աղբիւրներ բղնեցնուր և նոքօք իմաստութեան տապով պոսպակեալ հողիքն արբուցանելով զովացւոր, երկնային մանանայիւ կերակրէ, երկու քառասուն օրեր անթի և ծարաւ մնալով աշխատութեան լեռուն եկիր, և նոյա վարուց բարուց ուղղութեան և քաղաքական և ընտանեկան կենաց կառնոնաւորութեան համար՝ կարգաց և կանոնաց տախտակներ գրէ, եւ վերջապէս աղգիդ երկայնակեցութեան և յամայն երջանկութեան համար ըլլ

բիւլ միայն կենաց տեսրակէն ցնջել և աղբիւր մեղքերն և յանցանքներն թողուլ մաղթէ նոյն խել յԱստուծոյ, սակայն դարձեալ պէտք է տեսնես, որ նորա միշտ քո բոլոր աշխատութիւնքն առ ոչինչ կը համարին, միշտ կը ջանան անկարգութեան և անբարոյակաւ նութեան յՅգիստոսն դառնալ, կուրորէն չար նախանձու Փարաւոնին ծառայել, կտր յամառութեամբ կծուտին և սխտորն սիրել և միշտ անկարգութեանց մէջ ապրիլ իբրեւ դերի, և ճշմարիտ Աստուծոյ ակզ որթ պաշտել:

Կուղես քաղաքագէտ եւ հանձարեղ Թիէրին նման անձնուիրաբար աշխատէ իտպառ անհետացնել միապետութեան բռնութիւնն, խանգարումներն, ղեղձմունքն ու ատրականեալ ուղին, և վերականգնել հասարակապետութեան ոգին, միաւթեան սերն, քաղաքական բարեկարգութիւնքն և ժողովրդեան ներքին խաղաղութիւնն. ազգի կատարելութեան եւ ուղղութեան ծայրն հասուցանելու համար, անձանձիր ցերեկներն ժողովին նախագահէ, մեծ խոհեմութեամբ եւ առանց կուսակցութիւն գրգռելու նիստերն շարունակէ, նպատակ ունենալով միշտ ընդհանրութեան շահն ու օգուտն. իսկ գիշերներն հանգստութիւնդ ու քունդ զոհելով գրիչն ձեռքդ սնու, պարզ ոճով, բարձր իմաստով եւ վսեմ խորհրդածութեամբ կարգ և կանոն յորինէ հասարակապետութեան ցփն զօրայնելու, ելեմովից հաշիւն հաւասարակշռութեան մէջ դնելու եւ ազգի յառաջագիմութեան շաւղին մէջ հաստատելու համար, եւ ահա՛ կը տեսնես որ Միապետականք չար նախանձու հըրդեհով վառուած եւ անարգ շահուղէնքով զինուած քեզ կը գիմաւորեն,

ժողովցի մէջ մարդամեքենայ երեսփոխանաց թիւն կը ջանան աւելցնել եւ միապետասիրաց կողմն ստուարացնել, ժողովներն կը խանգարին, ընդհանուր շահն անձնական փճնի սնու պարծութեան կը զոհուի, ամեն արդարութիւն և աշխատանք տանակոխ կը լինին և որ ամենէն զարմանալին է, անամթաբար կը ճգնին հասարակութեան ներկայացնել զքեզ իբրեւ օրինաւորութեան և կարգաց խանգարիչ, բարեկարգութեան թշնամի եւ անկարգութեան հեղինակ:

Կուղես Աստուծոյ Որդւոյն նման քո աննման եւ երկնային հայրենիքն թող, և մարդկութեան մեռեալ հոգւոյն վերածնելութիւն տալու համար Պաղեստին լիցիր, նախկին փառք թող լով անշուք կերպարանք ստացիր ի սէր և ի պատիւ մարդկութեան, աւմենեցուն հետ, այսինքն կտր, տգէտ, նախանձուտ, մոլի և մեղաւոր մարդոց հետ իբրեւ եղբայր կենակցիր, Աւետարանի պայծառ լյսնտարածելու համար աշակերաններ պատրաստէ, ամեն օգնութիւն, խնամք և մարդասիրութիւն մատակարարէ, սակայն կը տեսնես, որ զքեզ կը մատնէ այն աշակերտին, որում աննման սէր, ծայրագոյն խնամք և շնաշխարհի եղբայրութիւն ջամբեցիր, անպատկառ սպտակ կը զարնէ այն անձն, զոր իւր բաղձօրեաց հիւանդութենէն բժշկեցիր:

Ձքեզ կ'արհամարհեն և կ'անարգեն այն քահանայքն և քահանայտպէտք, դպիրքն և փարիսեցիք, օրինականքն և սաղուկեցիք, որոց թիւր դաժախտներն կը ջանաս քաղցրութեամբ ուղղել, սխալ դատողութիւններն սրբապգրել, մալար մտքերն յանմոլարն ճըշմարտութիւն անդր վերածել:

Նախանձու հասուցած չորիքներն անթիւ են և անհամար: Մահն, որ ա-

մենէն դառն հարուածն է , նախանձով մտած է աշխարհ : Ներկայացնւր քեզ Կայէնն , որ իւր հարազատն կը մորթէ և ահա՛ կը տեսնես նախանձն իւր ահռելի մոլեգնութեամբ : Ս . Գիրքն , երբ Կայէնի և Սբեղի պատմութիւնն կը պատկերացնէ մեզ , յայտնապէս ցոյց կը տայ , թէ նախանձն մինչեւ ի՞նչ աստիճան կարող է կուրացնել զմարդ , մինչեւ ի՞նչ աստիճան կարող է բռնականութենէ , գթութենէ եւ կարեկցութենէ զրկել զմարդ , որով յանկարծ մի եղբայրն՝ հրէշ փոխուելով միւս եղբայրն կը դիշատէ :

Նախանձն ցած ոգիներու առաջին յատկանիշն է . վասն զի միայն այն մարդիկն կը նախանձին այլոց բարութեան վերայ , որոնք ինքնին բարի լինելու փափոք չունին : Այն մարդիկն միայն դարան կը լարեն իրենց անմեղ եղբայրներուն՝ քութեամբ և նենգութեամբ , որոնք անմեղ լինելու կամք և յոժարութիւն չունին : Այն մարդիկն միայն մարդու ուղիղ գործն թիւր կը մեկնեն , ներողամտութիւնն թուլութիւն կը հասկնան , և աշխատանքն ունայնապընել կը ջանան , որոնք նախանձով կուրացած են , գործել չեն ուղեր եւ իրենց բոլոր աքնութիւնն ուրիշ բան չէ , եթէ ոչ քանդել իրենց եղբօր և ընկերի շինածն : Միով բանիւ նախանձոտներն ուրիշ բանի մէջ փառք և պարծանք չեն փնտռեր , այլ միայն այլոց շինածն քանդելու , աւերելու , ունայնացնելու , որպէս զի իրենց ապիւկարութիւնն ու վատութիւնն այլոց գործունէութեան և լուրութեան առջեւ չը խայտառակուի :

Նախանձու փնտսն շատ անգամ , շատ եղանակներով և շատ բարոյաբաններու ձեռքով նկարագրուած է . բայց դժբաղդաբար տախաւին մարդկու

թիւնն իսպառ սրբած չէ իրմէն այս ահլուելի ախտն . տախաւին Աբելներ սպանող Կայէններն կը խլրտին անպատկառ , տախաւին երկրի երեսէն իսպառ ցամքած չէ անմեղներու արիւնն , եւ տախաւին Յրկնաւոր Հօր լսելիքներն անդորրացած չեն անմեղ արեանց բուղբէն :

Յ՛րբ պիտի գայ արդեօք այն օրն , որ մարդկանց չար նախանձն բարինախանձի փոխուի , այսինքն մարդիկ նախանձին իրենց ընկերին , բայց ոչ թէ նորա գործերն ոչնչացնելու համար , ոչ թէ նորա պատիւն ու անունն աղարտելու համար , այլ աշխատելու համար , որ ինքեանք աւելի լաւ գործեն , աւելի յառաջեն , աւելի փառք ու պատիւ ստանան : Յ՛րբ պիտի լինի արդեօք այն օրն , որ մարդիկ մրցին իրարմէ գերազանցիլ բարեգործութեան մէջ , ընդհանուրի ծառայութեան մէջ , արդարութեան մէջ , ճշմարտութեան մէջ , սիրոյ և օգնութեան մէջ , յորս կ'ամփոփին Աստուծոյ կամքըն և մարդկութեան փառքն ու պարծանքն :

Ս . Վ . Բ . Խ .

Բ Ա Ր Ա Ռ Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Քաջ Թագաւոր .

Ասղւսղ վարեն , ուշիմ կայսեր՝ կեանս հպատակք ,
Միմեանց վնտաց կարեկցելով ատեն զկադ .
Եւ օր քան զօր յառաջ խաղան մյն մարթանօք ,
Նովիմք կայսեր՝ ճօխսցուսցեն պատիւ եւ փառք :

Վասի Թագաւոր .

Անվարժ կայսեր՝ որք 'ի ներքոյ իշխանութեան ,
Միշտ անհանդարտ՝ ծփեալ լինին ծովու նման .
Քաջն զտկար՝ ճօխն զաղքատ՝ վեհն զկրտսեր ,
Ընթադրեալ՝ նեղեն կտտեն՝ եւ ոչ խղճան :

Քաջ Հայրապետ .

Աորովիմաստ՝ ու մէ ձօնէ Հայրապետի ,
Արիաբար՝ չարին ընդդէմ մաքառողի .
Եւ ընդ հօտին՝ 'ի մահուանէ աներկիւղի ,
Գովեստ եւ շուք՝ եւ զհամբոյր պատկառելի :

Վասի Հայրապետ .

Հայրապետի ինամողի ոչ իւրայնոց ,
Ընդդէմ լինին միահաղցին՝ գունդըք Սրբոց .
Նա եւ յերկնուստ՝ ընդ պսակին գան կշտամբանք ,
Ի հանդիսին սուեալ լիցին՝ աշխարհակոչ :

Քաջ Առաջնորդ .

Առաջնորդի թէ լուրջ իցեն ականողիք ,
Յանքոյթ տանի նաւահանդիստ բանեղ օգիք ,
Ո՛չ 'ի նոցունց թողու գնալ՝ զքք 'ի բաւիղ .
Ուր հուր անչէջ եւ գոն որդունք բաղմնժանիք :

Վասի Առաջնորդ .

Վայ կուրացեալ Առաջնորդի՝ կարդաց սուրբ տառ ,
Որոյ մնան ոչխարհքն ասեմ յանլոյս խաւար .

Զորս կամաւ ան մատնութեամբ չոր ոտիւն ,
Յանդերծ տանջի՝ յարբանեկաց տարսարոսին :

Քաջ Քահանայ .

Քահանայի սրբակաց միշտ՝ վարս ունողի ,
Սիրտս ներքուստ ասէ յաւէտ տնւր երանի ,
Որ ըստ շաւղաց աշակերտաց երկնաւորին ,
Սուրբ ընթացիւք հովուել փութայ իւրոյն հօտի :

Վապ Քահանայ .

Վարբ թէ իցեն խենեշական եւ ատելի ,
Քահանայի հովուի դառանց Գրիստոսի .
Սրտատրոփ վայն 'ի Տեառնէ բաղմադիմեան ,
Տացի նմա յեանում աւուր յայտ յանդիման :

Քաջ Վարժապետ .

Վարժապետի ջանասիրի եւ ուսուցչի ,
Պատիւ յերկինս 'ի յԱստուծուստ տուեալ լինի .
Եւ բարեմաղթ զնմանէ 'ի յաշխարհիս ,
Աշակերտաց դասք լինիցին բարեվարժից :

Վապ Վարժապետ .

Վարժապետք վատաբարոյք նշաւակին ,
Հանգունատիպ ալեւորեալ մեծ սովեստին .
Օն դու ջանաց 'ի քեզ ունիլ բարս բարիս ,
Զի մի յետոյ անարգանաց արժան լիցիս :

Քաջ Իշխան .

Իշխանք թէ են աստուածասէր եւ երկիւղած ,
Միշտ անաչառ զազգս դատող ըստ օրինաց .
Պատկեսցին երկնաժառանգ ընդ իշխանաց ,
Ի իշխանէն քառաձագեան Տիեզերոց :

Վապ Իշխան .

Զիշխանս անկիրթ վայէ պոսկն գիտնոց համայն ,
Յորս չիք փոյթ դերդաստանաց զԱզգային սան .

Որք դատ թիւրեն որոյ դիմեն առ ինքեանս ,
Կամ ուր գուցեն վէճ եւ ժխոր արծարծ մեծ տան :

Քաջ Ժողովուրդ .

Զ ժողովրդովք հնազանդելոց Աստուածայնոյն ,
Բանակք գայցեն չըջափակել երկնից զօրուն ,
Որովք իւրեանց հանդերձ կայցեն ճննդովք զերծեալ
Աստ յարկածից անդ 'ի նսեմ խորոյ գբոյն :

Վաթ Ժողովուրդ .

Այն ժողովուրդք , որք գժուռթիւն վրդովադին :
Սիրեն խուզեն եւ յանգ զհետ նորուն պնդին ,
Օտարանան 'ի յարքայէն խաղաղ անուն ,
Հպատակին սեւադիմեան զօրաց չարին :

Կ . Բագրատունեան
Մխարնցի :

Յ . ՀՈՎՈՒԵԱՆ

ԵՒ ԻՒՐ ՎԻՄԱԳԻՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆ

Ազգային լրագիրք ոմանք խօսեցան
արդէն Յ . Հովուեանի հրատարա-
կութեան մասին , որ , ինչպէս կ'ե-
րեւի , տարածուած է գրեալ թէ ամեն
հայաբնակ քաղաքաց մէջ : Այս պլան
դակ հրատարակութիւնն , որ զուրկ
է մարդկային համեստախօսութեան
ամեն պայմաններէ , անշուշտ Ս . Լըմի-
տժին եւս հասած է , եւ 'ի հարկ է
ԱՐԱՐԱՏ Ամադիւրն կը փութայ հեր-
քել սոյն անլուր ամբաստանադիրն ,
որով չարոջար կ'ամբաստանուի Վ . Ե-
հափառ . Կաթողիկոսն : Սակայն , ա-
ռանց Վ . Եհափառ Կաթողիկոսի եւ Սան-
տաճեան Ստեփան Եպիսկոպոսի մէջ
պատահած անցից խորն թափանցներու ,

որ մութ է մեզ համար , Հովուեանի հը-
րատարակութեան պարունակութիւն-
նրն միայն նկատողութեան առնելով
կը տեսնեմք , որ այնչափ անպարկեշտ
է եւ հեռի մարդավարութենէ , որ
Պ . Հովուեանն , փոխանակ զայլ ամ-
բաստանելու՝ աւելի զինքն կ'ամբաս-
տանէ : Ով որ Հայու սիրտ եւ արիւն
կը կրէ . ով որ Հայութեան պատիւ-
կըզգայ , ով որ զինքն Հայաստանեայց
Եկեղեցւոյ դաւակ կը համարի , ան
հնարին է որ այսպիսի անարգ եւ ան-
պատիառ լեզու դորձած է իւր Հայ-
քապետին դէմ 'ի սոսկումն պարկեշտ
լսելեաց եւ 'ի գայթակղութիւն պար-
զամիտ հասարակութեան :

Պ . Հովուեան ինչո՞ւ Հռովմէն կը
յայտարարէ թէ՛ թնդ բողոքէ եւ կոչէ
զիս Կաթողիկոսն , պատրաստեմ իրեն

հետ դատուել թիֆլիզի դատարանին մէջ և իմ գործներս ապացուցանել: Եթէ այսչափ վատահ է իւր դրամներուն վերայ՝ ինչու սոյն յայտարարութիւնն Լճիստանի կամ Թիֆլիզի մէջ չըրաւ, քանի որ ինքն այն տեղ կը գրանաւէր . . . :

Պ. Հովուեան, ընդհանուր Հայ քաղտոի գործոց վերայ խօսած ժամանակ, այնպիսի մասնաւորութեանց, այնպիսի անձնական տգեղ և անհաւատալի նկարագրութեանց կ'իջանէ, որով տարակուսանայ կ'ենթարկէ նոյն իսկ իւր ընդհանուր նկատմամբ գործներն: Ուստի առաւել քան զայս խօսիլ արժան չ'եմք համարիր այս տըգեղ նիւթին վերայ:

Ն Ա Ս Ա Կ

... Խմբագիր Սեօն աղօթոսքս Ասագիրի:

Մի տարիէն աւելի է, որ 60 տարեկան աղքատ Լճերիկացի մը կը գլուխուի Աշուսաղէմ. սա՛ն այս մէկ տարուան միջոցին մէջ այլոց սպասուորութիւնն ընելով օրական հացը կը գտնէր, թէեւ իւր վարմունքէն եւ գործին ժամանակ գործածած ձեւերէն կ'երեւէր ցնորած ըլլալը: Այն աղքատն մէկ ամիս առաջ 4 կանգուն երկայնութեամբ եւ բաւական հաստութեամբ փայտէ խաչ մը ուսը առած փողոցները շրջիլ սկսաւ. անցորդք երբ իրեն կը հարցնէին՝ թէ ինչու համար խաչն ուսը առած է. կը պատասխանէր՝ թէ ինքն փախաւքած է իւր աշակերտ Քրիստոսի նորա պատուիրանին հետեւիլ, որ ըսած է. «Եթէ ոք կամիցի զինի իմ դաշ ուրապի զանձն, և աւել զնոյն իւր և եկեցիցի զինի իմ»:

Այս խղճուկ Լճերիկացին անգղիւտէն լեղուաւ առաքելական թուղթ մը կը գրէ տեղւոյս Կառավարչին, որով աշխատած է Քրիստոսէութիւն հրաւիրել զ՝)՝անձնականս Կառավարչին միջնորդութեամբ, ըսելով թէ՝ ինքն ստաւածակոյս կազմանէ խրկուած Լճաքեալ մը ըլլալով՝ աղքատարութիւն կրնէ Ս՝անձնականաց Քրիստոսէութիւնը ընդունիլ, ապա թէ ոչ դառն պատիժներ ունին կրելիք և արդէն ժամանակը մօտեցած է: Կառավարիչը քովը կանչել տալով կը հարցնէ իրեն թէ՝ ի՞նչ աղքատմամբ այս տեսակ գիր մը գրած է. նա ալ կը պատասխանէ թէ. «Երբ ասկէ 5 տարի առաջ նաւաստիութեան պաշտօն կը վարէի Լճիկոյ նաւատորմիդ մէջ, որ մը սաստիկ աշխուժութեան հանդիպած էինք, մէկ կողմէն անձրեւը անդադար կը տեղար, միւս կողմէն որդաւորութիւնը ծովուն յատակը կը կը խօսէին եւ փայլակները աշխարհս կը լրստուորէին, նոյն միջոցին որ ապշած երկինք կը նայէի, յանկարծ տեսայ զՔրիստոս իր աթոռոյն վրայ նըստած. սա՛ն առ իս ուղղելով հայեցումս. քը՛ ըսաւ. պէտք է որ այժմեան պաշտօնդ թողուս և երթաս Լճետարանս քարոզելու Սանձնականաց. ըսէ իրենց, որ եթէ չղգաստանան, դարձեալ իրենց հաւատքին հետեւին, թող գիտնան որ սաստիկ կերպիւ պիտի պատժուին: Եւ անցապաղ սոյն հրամանին նման թողուցի պաշտօնս եւ ահա կը տեսնեմ որ ժամանակը հասեր է, պէտք է որ առաքելական պաշտօնս կատարեմ, յայտնելով միանգամայն, որ կորսնցնելու ժամանակ չը մնայ. ժամառաջ յուղլութիւն դարձէք. ահա իմ պարտքս կատարեցի, այսուհետեւ ես անպարտ եմ. բայց սիրտս շատ կը ցաւի որ ինձ չի պիտի

ընէր, որով և Մատուցոյ բարեկութիւնը պիտի շարժի ձեր վրայ և այս պատճառաւ արդէն մեծ սուգի մէջ կը գտնուիմք : (Ի նշան սգաւթուութեան ձախ թեւերն վրայ սեաւ կտաւ մը կապած ունէր արդէն(1)) : Ասոնք ըսելով գուրս կ'եղնէ դռնն ցաւ և արամաւ թիւն յայտնելով ու արտասուելով :

Կառավարութիւնը աննկելով, որ խեղճ և ապուշ մարդ մ'է, երբէք կարեւորութիւն չը տուաւ ըսածին :

Յիշեալ նոր առաքեալը դեռ կը շարունակէ իր պաշտօնը, այսինքն խաչը ուսը առած փողոցները կը շրջի, իւրերն հետեւորդ ունենալով շատ մը պարագայրդ մանուկներ, որոնք կը ծագը բեն զինքն և կ'այսպէսնեն :

Խմբագիր, կը խնդրեմ ներկայս հըրտարակել ՚ի անգեկութիւն ազգայնոց :

1875 Նոյ. 20.

Երեսալէմ.

Յարութիւն թ.

Վալէսֆէանց :

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ

ԿՐԹԱՐԱՆ

ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԲԱՆԻՅ

ՊԱՍ Ե.

ԱՆՏԱՐԵՐՈՒԹԻՒՆ ԿՐԹԱԿԱՆ

Քեղեցիկ ոճով և պարզ մեկնութեամբ բացատրուած է սոյն Տեա.

(1) Յիշեալ Ամերիկացին, քանի մի շարաթ առաջ, մի ընդարձակ անգլիարէն գրչադիր տետրակ եւս մեր պատրիարքարանի սպասաւորին յանձնած էր Ս. Պատրիարքին տալու : Տետրակն սեւա ժապուէն կը կրէր և ուսաւ կնքամտով կնքուած էր : Պարունակութիւնն էր մի փոքրիկ յառաջարան, (տ. բով աջակցութիւն կը խնդրէր մեր Ս. Պատրիարքէն իւր աւետարանական քարոզութեան համար) և Ս. Գրքէն բաղուած շատ վկայութիւններ, բոլորովին առանց կողակցութեան դատաւորում, որով անհնարին էր իմանալ թէ ի՞նչ կ'ուզէ հասկացնել և ի՞նչ է իւր նպատակն :

Ծ. Խ.

րակին մէջ կրօնական անտարբերութեան տեսակներն և վեհաներն, լուսաբանուած է պարզապէս՝ թէ ի՞նչ քան թշուառ է մի ժողովուրդ, մի ազգ, մի հասարակութիւն, երբ կը բօնական անտարբերութիւնն տիրած է իւր անդամոց մէջ և ընդհակառակն՝ թէ ի՞նչ քան երջանիկ է մի ժողովուրդ, երբ Քրիստոնէական Կրօնն հիմն բռնած է իւր երկրաւոր և երկնաւոր ճըշմարիտ երջանկութեան :

Ղին մի և իւր Դանիէան :

ՍԻՐՈՒՆ ԶԻՇՏԵՐԸՆ

Հետաքրքրաշարժ փոքրիկ Կրքայի, 88 երեսէ բաղկացեալ, թարգմանութիւն Ղրիզոր Վարդապետի Կ. Պօլսեցւոյ, որ կը պարունակէ իւր մէջ Տասն հիւթաւոր Գոյակաց կամ Ր՝Մ պեղեաց դիմառնական բանախօսութիւններն, բարոյական մարդիչ և հրաշանդիչ եղանակաւ : Սոյն բանախօսութեանց կամ ատենախօսութեանց մէջ իւրաքանչիւր Գոյակ կը ջանայ զինքն ջատագովել, իսկ ընդհակառակն՝ իւր դիմախօսն կը ճգնի նորա վնասակար յատկութիւններն յերեւան հանել, որով մին զմիւսն յաղթահարելով կը նշաւակեն զմիմեանս և կը պարզեն, որ վնասակար է մարդոյ՝ չարաչար դարձածութիւն ոգելից և գրգռիչ Ր՝Մպեղեաց :

Ղին 2 Դանիէան :

Կը վաճառուին ՚ի գրատան Ս. Լէթուսյս և ՚ի Փոխանորդարանի Կ. Պօլսոյ :

Հեղերէն խաղաղիւ. Տպեալ 1869.
 Հեղերիտ եւ Մարիամ. Տպեալ 1870.
 Հրահանգ սիրոյ, գործ Մայեղեան Յովսէփ վարժապետի. Տպ. 1870.
 Ղերբեմա Եղեապետի, եւ Եսայի կաթողիկոս Աղուանից. Տպեալ 1863.
 Հայոց դերք. Տպեալ 1873.
 Ճառ հաղորդութեան. Տպեալ 1860.
 Ճառ դպրոցական. երկու վտըր տետրալներ. Տպեալ 1863 եւ միւսը՝ 1867.
 Ճարտասանութիւն առ ձեռն. աշխատասիրեաց Եղիազար Մուրատեան.
 Մատենագրութիւն նախնեաց. Տպեալ 1856.
 Մատթէոս Ուռհայեցի, գործ նախնեաց ժի դարու. Տպեալ 1869.
 Մեկնութիւն Երեմայեայ. Տպեալ 1859.
 Մեկնութիւն յայտնութեան. Կերպիւ Լամբրոնայոյ. Տպեալ 1855.
 Միւսայիլի Ստրույ Ժամանակագրութիւն, գործ ժի դար. Տպեալ 1871.
 —Նոյնը՝ ուրիշ գրչադրով բաղդաստուած վտըր ինչ տարբերութեամբ.
 Յովհաննէս կաթողիկոս, պատմութիւն Հայոց, գործ նախնեաց թ. դարու.
 Յովսէփի դեղեցիկ. Տպեալ 1849.
 Կարեկ. աղօթամատոյց Ս. Հօրն մերոյ Գրեգորի Նարեկացւոյ. Տպ. 1868.
 Կոր բնութեցարան, Տպեալ 1868.
 Ողբերգութիւն Դիմիտրի Ներսէս. Տպեալ 1863.
 Ռեւատ հայրնասիրի. Բ. Տպ. 1874.
 Ռատմաւ բարուց. Տպեալ 1857.
 Ռատմաւ տրամաբանութեան, Տպեալ 1869.
 Պատմութիւն Ս. Գրոց. Տպեալ 1867.
 Պատմութիւն նոր Կրօնագրանի, Տպեալ 1872.
 Պատմութիւն Ս. Երուսաղէմի, քաղաքացւոյ թաղամասնութեամբ. Տպ. 1872.
 Պատմութիւն Երուսաղէմի, աշխատասիրեաց Խորեն վարդապետ. (•)
 Պատմութիւն Ս. Լուսաւորի. Տպեալ 1867.
 Պատմութիւն Լէնկիթիւնուրայ. Տպեալ 1873.
 Պատմութիւն Հայոց. Տպեալ 1870.
 Պատմութիւն բարոյական. Տպեալ 1872.
 Պատմութիւն Հայաստանացւոյ, առաքելական Ս. Եղեղեցւոյ. Տպեալ 1872.
 Պատմութիւն երկամայ պահպանութիւն Դիմիտրի Հայեղաստան, Տպեալ 1871.
 —Նոյնը՝ Գաղղիայից լեզուաւ.
 Սարմա խոյրապետի, այլ եւ այլ անգամ տպուած.
 —Նոյնը՝ մեծ դերքով
 —Նոյնը՝ միջակ՝ դպրոցներու համար. Տպեալ 1873.
 Նոյնը՝ վտըր դերքով եւ մանր դրով.
 Սիւն օրագիր, կազմեալ 1866էն մինչեւ 1873. աշխարհիկ լեզուաւ.
 Ստորագրութիւն Երուսաղէմի, Տպեալ 1859 : (•)
 Ստորագրութիւն փոխապաց մանկանց. Տպեալ 1868.
 Տանկիլ տեղագրութիւն Երուսաղէմի. Տպեալ 1855. (•)
 Տարեւրք ինաստասիրութեան, Տպեալ 1852. (•)
 Տեղութիւն հովուական. Տպեալ 1856. (•)
 Տրամաբանութիւն, Պատմաւրի Գրեգորի Փէշոփմանեան. Տպեալ 1855. (•)
 Տոնացոյց. Տպեալ 1868.
 Դիւրական, հին սնով, Տպեալ 1872.
 Դերական Պաղղիւրէն լեզուի. Տպեալ 1871.
 Դերականութիւն Հայերէն լեզուի. Տպեալ 1870.
 Դերականութիւն Գաղղիւրէն լեզուի. Տպեալ 1869.
 Դրոյտոնեական համաւտ, Հայերէն եւ Սրաբերէն լեզուաւ, Տպ. 1870.
 Օրոյցոյց եւ դուռնութիւնը օղոյց.

Դ.Ը.	ԳՆՅ.
	39
2	20
2	
3	
300	
4	39
3	
6	
14	
25	
10	
16	
12	
10	
10	
12	
5	
4	
4	
18	
3	
8	
7	
5	
8	
4	
10	
6	
7	
16	
20	
20	
10	
6	
6	
3	
40	
4	
6	
3	
6	
8	
18	
10	20
	20
2	
4	
3	
2	
1	

ՅԱՆԿ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

Կրթարան Աւետարանական բանկի. — ԴԱՍ Զ .	
— Արտատուք և Նրդ. (Շարունակել) . . .	217_225
Տիփոսկան կամ Յիշատակագիրք Եկեղեցւոյ . . .	226_233
Թէ մինչեւ որ աստիճան նախանձն կը կուրալ յընէ զմարդն	233_235
Բարաւնութիւն	236_238
Յ. Հովնէան և իւր վիճադիր Հրատարակութիւնն	233_239
Նամակ	239_240
Նոր Հրատարակութիւնք	—241

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՔ

- Ա. Սիծը ամսէ ամիս կը հրատարակուի 24 երեսէ բաղկացեալ մէկուկէս ութածալ թղթով :
- Բ. Տարեկան դինն է երկու արծաթ Մէճիալի, հանդերձ ճանապարհի ծախքովը կանխիկ վճարելի :
- Գ. Զատ տետրակ առնել ժողովը, սէտք է ամեն մէկ տետրին շրջա դա- հեկան վճարէ :